

1989/7-8

Obraz pīrtelē 9

Ze sovětského tisku

**OBRAZ PŘÍTELE
OBRAZ ДРУГА**

Srpen očima ruských publicistů

Jako příloha k časopisu "Otevřená zóna", který vydává klub "Demokratická přestavba", vyšla v Moskvě v minulém roce zajímavá publikace "Pražské jaro 1968". Je to snad nejsouhrnnější, nejpodrobnější a nejfundovanější sborník, který byl v SSSR vydán na téma, které je stále oficiálně tabuizováno. Sborník obsahuje v překladu dokumenty z roku 1968 (Dva tisíce slov, vystoupení L. Vaculíka na sjezdu spisovatelů, Sjezdové materiály Vysočanského sjezdu, nóty a vládní prohlášení, atd.), dále kroniku srpnových událostí, životopisy československých vůdčích politických osobností a především zajímavé studie autorů sborníku Lva Sigala, Michala Maljutina, Andreje Fadina a dalších. Sborník nenechává stranou ani vystoupení a prohlášení, která se objevila v tisku v souvislosti s dvacetiletým výročím srpnových událostí. Jde především o Dubčekův projev v Bologni v červenci 1968, prohlášení Charty 77, Pelikánův projev na konferenci v Itálii v dubnu 1968 a rovněž o úryvky z knih Z. Mlynáře "Mráz přichází z Moskvy" a J. Valenty "Soviet intervention in Czechoslovakia 1968". Za nejpozoruhodnější je však možné považovat zasvěcené rozbory a úvahy Lva Sigala a Michala Maljutina, které pozoruhodně přesně interpretují události, jež jsou dosud zcela zkreslovány v oficiálním tisku a evidentně nedostatečně zpracovány oficiálními odborníky na československou problematiku. L. Sigal a M. Maljutin srovnávají "Pražské jaro" s přestavbou v SSSR a dochází k jednoznačnému závěru, že oba procesy jsou obdobné, protože jsou vyvolány týmiž příčinami. Z toho důvodu analýza "Pražského jara" je podle názoru obou autorů mimořádně důležitá pro usměrňování průběhu přestavby v SSSR. L. Sigal s velkým porozuměním interpretuje reakce Čechů a Slováků v průběhu "Pražského jara" i během pozdější normalizace a při srovnání s vývojem událostí v Polsku a Maďarsku dospívá k některým pozoruhodným a originálním závěrům. Publikace zaslouží o to větší pozornost, že je nejen vedena snahou dobrat se pravdy o srpnových událostech, ale navíc chce přispět k revizi jejich oficiálního výkladu v SSSR a tím ke změně politického klimatu v ČSSR.

Československo na stránkách sovětských deníků
během první poloviny tohoto roku

Ústřední sovětský tisk si věrně Československa sice zřídka, ale zato trvale. Kromě článků vlastních dopisovatelů jsou v poslední době sovětské veřejnosti častěji předkládána i různá interview, v nichž se představují mnozí naši významní oficiální představitelé. Je možno říci, že obojí zdroje informací jsou značně jednostranné. Takoví dopisovatelé, jako je například dlouholetý československý korespondent PRAVDA S. V t o r u š i n, se ve svých zprávách z ČSSR programově řídí zásadou "učíme se od přátel". Obdivné Vtorušinovy články o československém družstevnictví (viz PRAVDA 5.1.1989 "Z vlastní zahrady", PRAVDA 14.3.1989 "Štědrost kolektivního hektaru" anebo článek o JZD Blatčovice a F. Čubovi - PRAVDA 22.5.1989 "O lidech čině") sice líčí situaci, jejíž dosažení by bylo v jistém směru pro SSSR žádoucí, ale současně opomíjí ty negativní jevy, o nichž československá veřejnost všeobecně ví a tudíž neuděje být podobnými pochvalnými články bezvýhradně nadšena. Sdělovat polopravdu má tu nevýhodu, že lidé pak pokládají za lež i tu polovinu sdělení, která je pravdivá.

Podobně je tomu s informacemi z úst našich oficiálních představitelů. Důležitá se většinou jednalo o taková vystoupení, kde v chlácholivých slovech o přestavbě bylo možno najít nesrovnalosti teprve po konfrontaci s realitou a tato možnost bohužel sovětským čtenářům chybí (viz například interview s hlavním redaktorem Rudého práva Z. H o ř e n í m v novinách MOSKOVSKIJE NOVOSTI z 19.2.1989, s předsedou Svazu čs. spisovatelů M. V á l k e m v novinách LITĚRATURNAJA GAZETA z 12.4.1989 anebo článek ministra zahraničních věcí Jaromíra J o h a n e s e v PRAVDĚ dne 24.5.1989).

Styl těchto interviewů nyní porušil vedoucí administrativního oddělení ÚV KSČ Rudolf H e g e n b a r t v rozhovoru, poskytnutém IZVĚSTIJÍM. Dne 7.8.1989 IZVĚSTIJE zveřejňují jeho kritické stanovisko k hospodářské a politické situaci v naší zemi. R. Hegenbart například říká:

"Otevřeně řečeno vidím zemi, která ještě před čtvrt stoletím patřila k deseti nejvyvinutějším zemím Evropy, avšak dnes už tuto pozici nezaujímá... Znepekokuje nás snižující se úroveň naší účasti ve světovém obchodu. Jestliže v r.1970 představovala 1,2%, v r.1987 už dosahovala jen 0,93% ... Obavy nemůže navyvolávat i ten fakt, že ČSSR prakticky nemá vlastní železnou rudu a přitom zaujímá jedno z předních míst ve světě co se týče výroby ocele. Je sotva normální, že náš průmysl spotřebovuje obrovské množství energie a že nejhranější odvětví dodávají svou produkci jen do skladů. Vždyt objem zásob činí roční národní důchod. Přitom zavádění moderní výroby probíhá pomalu."

Dále ve svém interview R.Hegenbart kritizuje ekologickou situaci, čistotu ovzduší ve městech, ohrožení lesních porostů, vysokou dártnost a některé sociální jevy ve společnosti.

Kritický duch rozhovoru výrazně kontrastuje především s předchozím článkem ministra zahraničí Jaromíra Johanese v PRAVDĚ, který se omezuje na obecnou charakteristiku zásad naší politiky, aniž by podával její hlubší analýzu. Jeho výhled do budoucna pak vystačí s neurčitými přísliby v souvislosti s dohodami, které vyplynuly z dubnové návštěvy M.Jakeše v Moskvě.

Jaké perspektivy však vyplývají z výroků R.Hegenbarta? Co lze čekat od člověka, který na aktivu vedoucích pracovníků bezpečnosti, prokuratury, soudů a advokacie (RP 7.6.1989) volal po zvýšení úsilí pořádkových orgánů a který konstatoval, že "nelze pasivně přihlížet k aktivizaci sil, jejichž cíle a politická orientace leží mimo sféru, vymezenou socialistickým pluralismem"?

Ať však jsme jakkoli zdrženliví vůči jeho záměrům, přece jen naše každodenní zkušenost spíše potvrzuje, že lidé většinou více oceňují otevřeně kritická slova než všeobecné úvahy o "budování společného evropského domu", "lidském faktoru" a lidských právech, nejsou-li tyto úvahy podepřeny rozbořen skutečné situace.

OGONĚK 5. 21 z května 1989

Georgij F j o d e r o v , doktor historických věd

ZASTÁNCE

(Článek je věnován obháječi lidských práv, Iljevi Jakovleviči G a b a j o v i , pedagogovi a spisovateli, který spolu s dalšími vydával v samizdatu časopis "Kronika probíhajících událostí". Tento statečný bojovník za lidská práva byl poprvé vězněn za účast na demonstraci proti odsouzení spisovatelů Daniela a Siňavského. Znovu pak byl zatčen v květnu r. 1969 po napsání článků "Zase a znovu" a "U zavřených soudních dveří", které věnoval případu Babického, Bogoraz a dalších osob, které dne 25.8.1968 demonstrovaly v Moskvě proti událostem jednadvacátého srpna. Za svou redakční a vydavatelskou činnost v "Kronice" byl odsouzen k pobytu v pracovních nápravných táborech na Sibiři, kde si odpykával trest spolu se zloději a vrahy. V roce 1972 se vrátil zpět ke své rodině do Moskvy, ale pronásledování neustalo. Bezvýhledná situace ho nakonec dohnala k tomu, že v Pijnu 1973 spáchal sebevraždu. Z dlouhého článku vyjímáme jeho obhajobu, kterou přednesl před soudem v Taškentu 19. ledna 1970.)

Poslední slovo odsouzeného

Ilji Jakovleviče Gabaje

(Zkráceno)

Jsem předvolán k soudní odpovědnosti za to, že jsem otevřeně podepsal dokumenty, v nichž byl vyjádřen mnou sdílený názor na některá fakta našeho života.

Mít vlastní názor na otázky vnitřní a zahraniční politiky, který se liší od oficiálního, je výsledek starý 15. let. Je známo, že o toto právo šlo při mnohých významných historických událostech: o ně se bojovalo při útoku na Bastilu,

o němž se psalo v různých traktátech - například "Putování z Petrohradu do Moskvy". Země, které je neuznávají, se v současné době odlišují od obecné masy. Připouští je i naše ústava, která svým občanům zaručuje svobodu slova, svědomí a pořádné demonstraci. Přesto se však čas od času objevují různé výhrady, které umožňují kvalifikovat nespokojenost, nesubles a odlišný názor jako zločin.

....

Vzniká otázka, proč oficiální mínění musí být nezbytně celonárodní? Cožpak dosažení všeobecného blaha se nemůže obejít bez nadšené shody názorů na to, že Tito je zaprodanec imperialismu, že kybernetika je pavěda, genetika přísluší fašismu a dílo Šostakoviče nemá co dělat s hudbou, ale pouze s rámcem bez ladu a skladu? Anebo snad pro dosažení všeobecného štěstí bylo zapotřebí krvavých báchanalí roku 1937, 1949 a 1952?

Zbývá jen opakovat otázku Saltykova-Ščedrina: cožpak je někde napsáno, že se povinně zavádí všeobecná spokojenost za každou cenu?

Jestliže se nezavádí, proč jsou tedy čas od času nespokojenci odesíláni do vzdálených koutů země? Protože jménem lidu kovoří ti, kteří za nejlepší nástroje považují roh hojnosti a ježovské rukavice? Nebo proto, že - řečeno slovy tohoto autora - protest není v souladu s našimi tradicemi?

V takových případech se obyčejně namítá: nescoudíme nikoho za přesvědčení, ale za šíření pomluv. Jde tedy o dva přestupky: jednak o lež a pomluvu a jednak o to, že se tato lež a pomluva stává veřejným majetkem. Proti oprávněnosti soudit tyto činy by nikdo nemohl nic namítat - a tím spíše, že máme v živé paměti ne jeden důkaz o šíření pomluv. V takovém případě by ovšem bylo na místě očekávat soudní proces s prozaikem Grestem Malcevem a dramaturgem Mdivani, protože oni to byli, kdo obviňovali Tita ze spojení s fašisty; anebo s profesorem Studitským, který k fašistům řadil biology; anebo s novináři Gribačovem a Koněněnko, kteří lili pomýje na hlavu významných sovětských lékařů. Avšak uvedené

osoby se úspěšně včlenily do chóru, který své písně přizpůsobil nové době. Na směnu staré gardy přišla nová, která si s ní nazadává v lité nenávisti a na lavici obžalovaných znovu a znovu usedávají titíž lidé, kteří se vyukávají z tradice všeobecného jásání a plesání.

Pomalovat, to ve všech jazycích a dobách znamenalo říkat to, co nebylo pravda. Během vyšetřování však ani jeden fakt nebyl ani potvrzen, ani vyvrácen. Naše informace byla zařazena mezi pomalovy jen na základě dobrou ověřeného argumentu, jehož váha je nesporná: "Je to nemožné, protože to možné není."

Popírám, že dokumenty, které jsem napsal nebo podepsal, měly pomalovačný ráz. Připouštím však, že závěry, ke kterým jsem dospěl, nemusely být mnohým lidem vhod.

Neměl jsem, jak soudím, žádné důvody pro řízení pomaluv. Myslím, že je mi cizí společenská ctižádost, avšak kdybychom i připustili, že jsem byl veden touhou politicky se prosadit, pak je obtížné logicky spojit otevřenou a osobně podepsanou veřejnou výzvu s překrucováním snadno ověřitelných faktů. Psát tak, abych se zkompromitoval, a přitom riskovat všeočinné životní nepohodlí - od ztráty zaměstnání po ztrátu svobody - s tím se snad můžeme setkat jen v psychiatrické praxi. Moje osoba však nepatřila a nepatří do této klientely, jak je snad možno pozorovat z materiálů mého případu.

Co se týče řízení materiálů, musím říci toto: k přesvědčení nepatří jen myšlenky, o kterých je člověk sám přesvědčen, ale také myšlenky, o kterých přesvědčuje jiné. Důvěrným šepotem a s prstem na ústech se sdělují jen klepy anebo zlodějské úmysly, nikoli však otevřené názory. Kdyby byla řeč pouze o tom, zda jsem dával lidem číst to, co jsem psal a podepisoval, pak se vyšetřovatelé ani nemuseli obtěžovat: jde-li o otevřeně počeepsanou veřejnou výzvu, pak jistě bude učiněno ^{vše} pro to, aby našla adresáta.

Domníval jsem se a domnívám se, že jsem psal pravdu, i když nevylučuji možnost případné jednotlivé nepřesnosti. Ba co víc: tvrdím, že dokumenty, které jsou zde označovány za pomalovačné, se zdaleka nedotýkají všeho, k čemu by mohli

mít výhředy má spoluobčané nebo já sám: smysl pro realitu mi zabránil dotýkat se otázek, které byly obtížně řešitelné anebo které přesahovaly rámec mé kompetence. Fakta, o kterých jsem chtěl informovat své spoluobčany, jsem považoval za alarmující a jejich zamlčení bych býval musel považovat za spoluvinu.

Nevymýšlel jsem pseudonymy a neschovával jsem dokumenty pod podlahou, protože jsem byl přesvědčen o své pravdě a o jejich pravdivosti. Rovněž i nyní považuji za nutné dokázat, že dokumenty, které jsem napsal a podepsal, byly vyjádřením citu pro spravedlnost a měly jediný cíl - odstranit vše, co brání jejímu vítězství. V mnohých anou podepsaných dokumentech, za jejichž spoluautora se považuji, se hovořilo o tom, že v praxi poslední doby je možno zaznamenat varovné analogie s dobou tak zvaného "kultu osobnosti".

Během vyšetřování vyšetřovatel přišel s námitkou, která je symptomatická. Její podstatu je možno vyjádřit následovně: "Všichni pořád mluvíte o stalinismu, i když vás nikdo neučí, nebudí vás k nočnímu výslechu, dovoluje vám neodpovídat na otázky atd." Kdybychom chápali stalinismus takto, pak tvrzení o symptomatickosti by bylo silně nadsazeno. Domnívám se však, že ješovské barbarství bylo pouze krajností stalinismu. Bez něho by byl méně krutý a krvavý, avšak zůstal by stejně nehumánním a tyranickým...

Nejen pro me, ale jistě i pro mnohé jiné to, co se podmi-
něně nazývá stalinismus, zahrnuje celý okruh sociálních anomá-
lií. Stalinismus je především stále výstrašně zdvižený a hro-
zící prst ve složitě a protikladně oblasti myšlení, přesvěd-
čení a tvorby.

V dokumentech se mluví o tom, že v poslední době se ko-
lem demytologizované Stalinyvy osoby znovu objevila aureola,
kterou pomáhají vytvářet naše významné časopisy, vydavatel-
ství a dokonce státní představitelé. Kdyby to bylo hledisko,
které rovnoprávně existuje s opačným, pak by to mohlo vyvolat
jen rozhořčení. Avšak podle existující tradice v některých
redakcích zasedají pomazané hlavy, jejichž slova platí v po-
slední instanci, takže pozice časopisu "Komunist" nebo nakla-

datelství "Kýal" bezvýhradně vylučuje jiné stanovisko, dokonce i v případě, že redakce nyní zaujímá postoj právě opačný, než dříve...

V současné době tedy začaly vycházet práce, dokazující Stalinovu prozíravost a moudrost. To automaticky vedlo k zapomenutí jiných autoritativních prací, ve kterých se dokazovalo, že prozíravost a moudrost Stalina opouštěly ve chvílích, které byly pro zemi osudové. Byla rozmetána sazba knihy bývalého lidového komisaře a z knihoven byla odstraněna další podobná kniha, která zahrnovala bádání o válečných operacích, prováděná během posledních deseti let po Stalinově smrti...

...Nedostatek moudrosti a "subjektivismu^s vedení"...může mít za následek nenapravitelnou škodu. Kdybychom i připustili, že Stalin byl obdařen všemi vlastnostmi velkého státníka a že jeho činnost přispívala k všeobecnému blahu, přece jen cit pro mravní čistotu by nás měl ochránit před tím, abychom mu poklonkovali. Žádné množství ocele na hlavu nemůže vykoupit zahubené lidské duše, žádné materiální zabezpečení nevrátí život 12 milionům lidí, žádný blahobyť nemůže kompenzovat svobodu, důstojnost a lidskou nezávislost.

....

V mnohých dokumentech, které jsem napsal, nebo podepsal, se hovořilo o ztrátě morálních hodnot a kritérií. Pojem "stalinismu" byl demaskován a bylo to učiněno proto, že ani já, ani má spoluautoři jsme nepovažovali tuto otázku za akademickou... Ohodnotit Stalina jako kladnou postavu by znamenalo kladně zhodnotit a podmínky, které zemi násilím vnutil a současně změnit hodnocení lidských vztahů ve společnosti, k nimž jsme se dopracovali od r. 1955 do r. 1962, i když ještě v nesmělé, nedostatečné a protikladné době. Že tento proces nyní probíhá, o tom svědčí mnohá fakta: od napominání historiků, spisovatelů a režisérů...až po stále častější uplatňování argumentů, které urážejí moje představy o lidské důstojnosti... Toto klanění idolu je nebezpečné z toho důvodu, že automaticky vede k představě o bezchybnosti všeho, co se odehrálo a odehrává.

Psali jsme o tom, že nyní, kdy mnozí dosud pociťují následky stalinismu jako osobní drama, jeho "objektivní" hodnocení může být chápáno jako rouhačství a výsměch jeho obětem. A to tím spíše, že tak zvaná objektivita se nevztahuje na nikoho jiného než na Stalina a v žádném případě se netýká jeho oponentů.

V souvislosti se svým zaměřením pociťují zvláště tíživě nesvobodu v tvůrčí činnosti a všeobecně v humanitární oblasti.

V jednom z našich dokumentů jsme nověřili o tom, že všemocní oblíbenci kazí život a pracovní podmínky tvůrčím pracovníkům a imperativní formou jim diktují svůj vkus. V tomto nežádoucím, zlém a nevzdělaném poručnickování vidím jeden z typických projevů stalinismu. Toto tvrzení nemohu odvolat, i když termín "všemocný oblíbenec" zní velmi hanlivě a celé tvrzení má velmi kategorickou podobu. Vstít je zpět mi znemožňují hrobaři našich nejtalentovějších umělců - Babela, Prokofjeva, Zoščenko, Platonova, Ivana Katajeva, Achmatovové, Mendelštajn, Petrovo-Vočkina, Falka, Zabelockého, Bulgakova. Stejně mohu zapomenout, že už v současné době, která ve mně ještě nedávno vzbuzovala jisté iluze, jeden z favoritů vynímal z naší země jako ze svého panství jednoho z jejích vynikajících představitelů - Borise Pasternaka - a druhý podobný sebevědomě učil základy malířství přední sovětské umělce. Nyní je jisté, že funkční období Semičastného nenechalo nezmazatelnou stopu v mládežnickém hnutí, avšak ve své době mu byly uděleny plné moci, aby hovořil jménem vůči mládeži a dokonce veškerého lidu. Obrazy, které byly haněny v letech 1962-63, dnes visí v Treťjakově galerii, ale praxe, při níž úředníci mohou vynášet nezvratné soudy o umění, se nezměnila. Zákazy publikací, výstav, představení a filmů, zákazy, které jsou většinou logicky nevysvětlitelné, všechnu tuto činnost řídicích orgánů lze plně redukovat na prostou zásadu pekaře Myreceva: "zatáhnout a nepouštět".

Lidé, kteří milují umění, nemají sklon vidět politickou událost v jevech čistě uměleckých a politickou senzaci kolem jména velkého současného spisovatele nedělají čtená-

ri, ale ti, kdo se nštítí nikoli sdánlivé, ale skutečné po-
mluvy, kdo vylévají vědra špinavých lží na uměleckou tvorbu.
Je zvláště smutné, že tato nenávisť je často kultivována
smutně proslulými osobnostmi. Zákon, podle něhož je přípustné
téma kolchozní nebo vojenské, ale není přípustné téma vězeň-
ské, byl vynyšlen těmi, kdo by nejraději ze všeho umění pone-
chali pouze obraz "Stalin a Vorošilov v Krealu" a ze vši li-
teratury - verše o prozřetelném a moudrém lidovém komisari Je-
frovovi a hry o piklech kosmopolitů.

Kult Stalina není pouze tupý pohanský kult. Za ním stojí
nebezpečí vítězství mytické fikce, za ním se skrývá ospra-
vedlnění lidských obětí a šikovná záměna pojmu svobody poj-
mem pohodlí...

Valká většina dokumentů, které jsou mi inkriminovány, je
protestem proti odsouzení lidí z politických důvodů. Není to
růhodné. V materiálu o mém případě můžete najít svědectví o
mé optimistické náladě během XXII. sjezdu. Když to připomí-
nám, v žádném případě nechci podtrhnout svoji lojalitu.
V zájmu pravdy je třeba říci, že tato nálada byla důsledkem
mého sklonu k nadšení a iluzím. Jestliže o tom mluvím, pak
jenom proto, abych vysvětlil, proč jsem psal a podepisoval
uvedené dopisy, i když jsem předem znal beznadějnost takové-
ho počínání.

Nechtěl jsem a nechci se ocitnout v postavení lidí před-
chozích generací, kteří nepozorovali zmizení desítek milio-
nů svých spoluobčanů. Přesvědčil jsem se o tom, že krátká
historická paměť a stálá připravenost k jásotu je nejlepší
půda pro zvlí a že uvedené miliony se konec skládaly z na-
šich spolupracovníků, sousedů a dobrých známých, které každo-
denně ztráceli naši předchůdci roku 1937.

Nahrzení diskuze represemi - tento fakt nesvědčí jen
o trýznění jednotlivce, což je důležité v první řadě, ale ne-
svědčí také o petencionální možnosti nových hromadných auto-
dafé, o všeobecné atmosféře nemoty, strachu a vybičovaného
entusiasmu.

Velmi dobře mohu pochopit, že mnozí nesdílejí názory Ginz-
burga, Jachimoviče, Bogerazě nebo Grigorenka, ale slovo je

slovo - a nahrazovat spor vězení - to znamená hodit rukavi-
ci lidem, kteří ostře pocítili hrozný kanibalismus našeho
století, to znamená stále těmto lidem připomínat jeho každo-
denní možnost.

Není zbytečné upozornit, že zavírání lidí do vězení má
za následek hrubé procesuální přestupky, členašeství, špe-
hrunství, nactiutržení v tisku, což všechno kazí a tupí na-
še státní a společenské zřízení...

Musím se vrátit ke svým článkům "Zase a znovu" a "O za-
vřených soudních dveřích", které se z různých stran dotýkají
otázky, která je pro mne důležitá - totiž - co je veřejné
mínění. Oba články jsou odezvou na uvěznění a poté odsouze-
ní skupiny demonstrantů. Tito lidé, jak je uvedeno v článku,
vystoupili proti zvláštní velké moci a znovu mne přesvědči-
li o tom, že o pravdě se nerozhoduje na veřejném shromáždění
a že to není kategorie, o které se rozhoduje počtem hlasů.

Chci, abych byl správně pochopen. Nestavím inteligenci
proti lidu a nechci kultivovat nadřazenost vzdělanců, která
je mi cizí. Psal jsem jednoduše o tom, že akce 5 lidí, kte-
ří na jedné straně dobře znali podstatu věci a na druhé stra-
ně měli dost statečnosti, aby jednali v souladu se svým pře-
svědčením a ne podle toho, co jim diktovaly okolnosti, že ta-
to akce skutečně vyjadřovala mínění veřejnosti...

Jistěže skutek Babického, Bogoraz a dalších je pozname-
nán osamělostí a tím předurčen k porážce, avšak to neznamená,
že jejich věc není spravedlivá. Stojí za ní přesvědčení těch
lidí, kteří z těch nebo oněch důvodů nedokázali překročit me-
ze "rozvášněného chování na veřejnosti".

...Jednání mých známých bylo blízké sebeobětování, ne-
boť mnohem nevinnější chování (například dopisy státní orga-
nizací) mělo pro jejich autory katastrofální následky.

"Naši spoluobčané platí vysokou cenu za každý krok, ke
kterému jsou vedeni čestným názorem", psal jsem v jedné své
poznámce, přičemž jsem očekával na masové propouštění lidí
za podpisy. Známý mechanismus záměny odborníků "sboristy",
který s jakovou bezstarostností praktikujeme, přímo napomá-
há falsifikaci veřejného mínění. Represe nutí lidi k němotě

a při ní je možno s úspěchem využívat neinformovanosti a připravenosti k ukvapeným a povrchním závěrům. Přitom tyto závěry mají často dalekosáhlé následky...

Konkrétně jsem sděloval, že ztlučení jednoho z těch, kteří demonstrovali 25. srpna, bylo doprovázeno protižidovskými vykřiky a že dopisy Litvinovi obsahovaly negramotnou směsicí nejvulgárnějších pavlačových nadávek a vytříbenou černosotněnskou terminologií. Protože názory těchto lidí se shodovaly s všeobecně platnými, měl jsem právo hovořit o vlastenectví v rámci nejlepších tradic předrevoluční Černé sotni. Citace z mého článku, vytržená z kontextu, je přímým osočováním.

... Hovořil jsem o řádění lidí, jejichž kolem bylo rozbourit veřejné mínění. Toto řádění bylo před našima očima organizováno pracovníky zvláštních služeb, avšak to není jediný příklad nepřilís početných a ne zcela mravně bezúhonných akcí lidí této profese.

... Akce organizované tlupy... upevnilly mé mínění, že pravdivost názoru není možno ověřovat jeho rozšířeností, ale že mínění nás bývá často nejen mrzutým omylem, ale dokonce vsugerovaným předsudkem.

Vědomí nevinny a přesvědčení o pravdě vylučují možnost, abych požádal o snížení trestu. Věřím v konečné vítězství zdravého rozumu a jsem přesvědčen, že čas dříve nebo později přispěje ke zrušení trestu.

Taškent 19. ledna 1970

S S N

(sbírka z řady LADY, Sovětský spisovatel, 1982)

Viktor G o n ě a r o v

Jantarová královna

Spolu s mnohými žurnalisty
různých novin a časopisů
jsem přijel i já,
abych hledal jantarovou komnatu.
Jeden z válečných zločinců
označil místo, kde byly uloženy
drahocenné kovové bedny,
ale my jsme v nich našli
pouze dva páry
důkladně natřených vojenských bot.
Všem bylo zřejmé,
že jantarová komnata je jen
slza smutku
v moři našeho neštěstí
a hledat ji nemá smysl.

Do katedrálního chrámu
jsem přišel až večer.
Stíny byly chladné a hluboké,
jen římsy a fiály hořely jako svíce.
Chrám se zborčil už dávno,
já jsem však ještě slyšel
zpěv jeho kamenných stěn.

Co bylo krásné, nemůže zahynout,
neboť duch krásného díla trvá.

Při návratu do hotelu jsem se opozdil.
Ve společném pokoji,
kde jsem ulehl na lože,

mne začal dásit
smíšený zápach voňavek, cibule a uzených ryb.
Střídavě upadáje do spánku
a zase z něj vyplouvaje
jako delfín pro doušek vzduchu,
jsem odešel do nebytí.
"Sousedé, vážený příteli!"
Hlas, který mne probudil,
patřil člověku, který stál u mne.
Usmívaje se strojeným úsměvem,
s mučivou nudou cedil skrz zuby:
"Celý den zde na vás čekám
a moji přátelé rovněž.
Zdá se, že v láhvi ještě zbyl líh."
Zavřel jsem oči,
ale on stále mluvil a mluvil ...
Jeho přílnavě naslédlá slova
plynula lehce a hladce.
Třikrát se v pokoji rozsvítilo.
Třikrát k nám vešli jacísi lidé.
"Můj soused se zbytečně zdráhá
a zbytečně odmítá tak chutnou rybu.
Ryba je dobrá a je jí čím zapít.
Kdyby chtěl, mohl by od nás dostat
plný koš těchto výborných ryb.
Lidé mu podobní obvykle špatně skončí
a je nám jich líto.
Jak je nám líto všech těchto lidí,
kteří se nechtějí přizpůsobit,
protože všechna přání je dávno opustila.
Jak nešťastná je jeho žena
a jak ubohé jsou jeho děti ..."

A právě tehdy, po těchto slovech,
do pokoje vstoupila žena
v dlouhém průzračném chitonu.

Hleděla na mne dlouze,
aniž by měikla.
Její oči byly
jantarové barvy.
Její nečekaná přítomnost
zmatla mého hovorného souseda.
Nahrbil se a schoulil,
přiložil prst k ústům,
tajnůstkářsky na mne zamrkal
a vyšel ven stěnou.
Z napětí a pocitu trapnosti
jsem úplně ztratil hlavu.
Rukou jsem si otřel čelo,
na kterém v tu chvíli vystoupil chladný a lepkavý pot.
Neodvracela ode mne pohled,
který však zůstával čistý a jasný.
Nemohl jsem pochopit,
co po mně žádá tato nevšední žena.
Způsobilo mi dokonce radost,
že kdosi zaťukal na dveře
ve saluveném rytmu.
Při tomto zvuku
se obraz ženy prolнул
se záběrem lampy na nočním stolku.
Nastalo šero a chladno.
Podíval jsem se lépe
a v pokoji, který už nebyl místností v hotelu,
se objevilo několik lidí.
Jednotlivě jsem sice každého znal,
ale dohromady se nikdy nemohli sejít.
Noční stůlek stál na svém místě
a lampička plála stále týmž slabým,
téměř zádušním světlem.
Seděli jsme na posteli
a do plechových hrnků jsme nalévali jen čistý líc.
"Když ve snu piješ,
zdráv nebudeš,"

říkal jsem si a nepil jsem,
jen jsem si žukal.
Cítil jsem se proto trapně a podle.
Byl zde můj bratranec Ivan Zacheďakin
a také plukovník Rychtín,
který však, bůhví proč, se zcela změnil.
Kam se poděly jeho vodnaté oči,
černé a veliké jako kulečnickové koule?
Dřív býval silný a pevný
a rád na nás křičel:

"Na záchod a ze záchodu -
poklusem klus!

Nepoznávám svoje frekventanty!
Nepoznávám svoje frekventanty!"
Vždycky, když nás proháněl po cvičáku,
se zálibou velel:

"Zvedat nohu, zvedat nohu!"
a přitom se pohupoval a bavil
jak malé dítě.

A tento Rychtín je nyní
chudý a bledý,
oči má maličké a obličeje samou vrásku.
Také byl mezi námi člověk,
jehož jáno a podobu jsem sice neznal,
ale přesto se mi zdál blízký a známý.

Byl jsem však zaujat jen svými zážitky...
Ze stolní lampičky se stal frontový kahan,
v němž místo plamene plál obraz
stále též tajemné ženy.
Na její hlavě svítila koruna.
Chtělo se mi vzkřiknout
a ukázat jí všem,
neboť později mi nikdo neuvěří.
Mí přátelé hovořili o frontě.
Každý cosi povídal o sobě
se zjevným přáním vynášet jenom svou vlastní roli.
"Tak už dost,"
řekl jsem jim.

"Nikdo z nás nemá právo
hovět o velké a slavné minulosti.
K tomu, co bylo špatné,
se můžeme vracet po celý život,
ale na dobré ztrácíme nárok,
jakkmile se stáváme jinými,
než jsme byli prve.
Vždyť dnes ani nevím,
kde máme svou výzbroj ..."

Noc byla temná a hluboká.
Vyšel jsem ven a šel jsem traavaj.
Ivan Zachodakin mne následoval
a usedl vedle.
V tu chvíli jsme zaslechli pod koly křik.
Vyhlédl jsem z okna
a ve tmě venku jsem uviděl toho,
jehož obličej se mi zdal tak známý,
ale jehož jsem neznal.
"Zastavte," zvolal jsem,
"zastavte traavaj!"
"Buď tiše, nekřič!"
řekl mi Ivan.
Teď už je pozdě.
Jsem nepomůžeš a jenom pobouříš jiné.
Buď tiše, nebo se zpozdíme - "
Smkl jsem.
Hanebně jsem se styděl
za sebe, za Ivana a za všechny,
protože všichni slyšeli
ten hrozný křik a stony pod koly,
ale nikdo se nechtěl zpozdit.

Traavaj zastavila u tržiště.
Ivan se vydal vpravo.
Přemlouval jsem ho, aby nedýcházel,
ale on tvrdil, že doma ho čeká Frozja.

Přivedně jsem chtěl projít trhem,
ale dostal jsem strach.
Kradl se ke mně ze všech čtyř stran.
Určitě mne tam zabijí!
Nějak se musím dostat přes to prokleté místo."
Doběhl jsem na roh
a tam jsem uviděl sochu, kterou jsem tesal.
Jmenovala se "Chtíč".
"Na ulici nemá co dělat,"
řekl jsem si, lehce ji nadzvedl a běžel s ní dále.
"Stůj," uslyšel jsem, "stůj!"
Za mnou utíkal člověk,
jehož jsme nechali pod koly.
"Víš přece, že ti idioti
šádají od nás osvědčení,
ale tamtí je nechtějí dát ...
Zdržíme se tím o rok a možná i déle ..."
Poslouchal jsem ho, nic jsem nechápal,
ale současně mi bylo vše jasné.
"To já jen tak," řekl,
"nerad bych, aby sis myslel,
že jsem snad zůstal pod koly.
Jen běž, nemá-li čas."
A provinile se usmál,
než se mi ztratil ve tmě.

Veďle mne, na dosah ruky,
ve střípku jantaru svítila královna.
Dlouhé zářivé vlasy
obtékaly oblá ramena.
V průzračných očích
se třpytily slzy.
Jako světluška, jejíž světlo mizí a znovu se objevuje,
se žena, zaměřená v svítící bod, vnořila do tmy.
"Ooo, Ooo"
"Vždyť neumí rusky a nemáže ani
zavelat na pomoc stráž!"

Vyskočil jsem z postele.
V pokoji bylo tma.
Za okny v hluboké noci
drásavě volal o pomoc
zoufalý ženský hlas:
"Ooo, Ooo!"
Jak se křik vzdaloval,
pochoopil jsem,
že žena před kýmsi prchá ...

Můj soused mezitím spal.
Hlasitě chrápal a cosi si brumalal ze sna.
V černých útrobách cizího města
bylo slyšet zdušený sípot té nešťastné ženy.
"Ouu"
"Obléci se, běžet, zachránit ji
a nedopustit, aby byl dokonán zločin!
Na ulici je však temno a pusto.
Vždyť ani neznám to strašné město.
Kde je policie a kde je stráž?
Je zde jak po vyaření,
jsem tu snad sám ..."
Ještě jednou ta žena vzkřikla,
stejně beznadějně, tak jako prve -
"Ouu" - a zalkla.
Zachraňovat už nebylo koho.
"Jsem zbabělec, nic než zbabělec a padouch,"
pomyslel jsem si a rozžal jsem světlo.
Soused spal na pravém boku,
otočen ke mně.
Zelená přikrývka mu sklouzla na zem.
Spal sice, ale ani spánek ho nezbavil starostí
o to, co bylo hlavní:
"Peníze!" zvolal a pohlédl na mne
nevidomými očima.
Pak se trhnutím obrátil,
neboť ho dráždilo světlo.
Otočil jsem vypínačem.

Zoufale, vysávavě
a velice žensky
se ze střechy ozvala kočka:
"Mňau, auu"
Obličej se mi zkřivil
útrpně žalostnou grimasou:
"Protivné zvíře!"

Soused ještě spal.
Oblékl jsem se, umyl a vyšel si do města.
Ráno je nejlepší chvíle dne
a nedělní ráno zvláště.
Došel jsem k ruinám velkého domu,
nedaleko od místa, kde kdysi byl úkryt
pro velitelský stan.
V katakombách na tomto místě
byla podepsána kapitulace Königsbergu.
Říká se, že jízdní řád NSR
dodnes nevynechal Königsberg
ze seznamu stanic
a pouze uvádí poznámku,
že zastávka byla dočasně zrušena.

Asi v devět hodin
jsem vylezl na rozbitou stěnu.
Město už ožilo.
Lidé shrabovali smetí,
které pak na haldách spalovali,
sbírali zřícené cihly,
zasypávali zející díry či sázeli stromy.
Ke královskému hradu se seběhli kluci,
aby v rozdrásané zemi našli svůj poklad.
"Copak zde děláte?"
"Hledáme válečné kříže,"
řekl mi nejstarší z nich
a daleko si odplivl štěrbinou mezi zuby.
"Mám jich snad dvě stě."

Jiný si potáhl kalhoty a pochlubil se:
"Našel jsem lebku,
ale zas jsem ji zahodil.
Zato Leška má podobnou doma,
protože je se zlatým zubem
a proti té otec nic nemá."

Za malou chvíli, až kluci odběhli,
jsem se také vyzbrojil prutem
a nehledě na námítky zdravého rozumu
jsem pokoušel štěstí
jak malý kluk.

Našel jsem zašlý patron,
malinkou hlavičku z porcelánu
a co je hlavní -
kousek pravého jantaru.
Kartáčkem na zuby a troškou prášku
jsem ho pak leštil a drhl
až se mi rozevřel v ruku
povrch mého šťastného nálezů.
Věřte či nevěřte:

z jantaru vystoupila koruna
a těžké vlasy se dlouze svezly
po chitonu podzimaní bery.
V místě, kde se oděv rozevřel,
jsem spatřil průzračnou nahotu ušlechtilého těla.

Večer - anebo až brzy ráno,
na samém úsvitu, kdy všichni spí,
slychávám srozumitelnou, čistou a vysokou
píseň své královny.
Slovům a melodii rozumět nedokážu,
i když jsou mi známy
od útlého dětství.

Jantarová komnata zmizela,
ale duše zázračného díla zní dál.

Abych přece jen uchoval
tu tklivou píseň, svírající srdce,
magnetofonem jsem ji nahrával na pásek,
ale to se mi nezdařilo ...

PRAVDA 10.6.1989

M. S. G e r b a č e v :

Odmítám negativní hodnocení sjezdu lidových poslanců od poslance A. D. Sacharova, zaměřené na to, aby byl snížen význam sjezdu a jeho role jako jedné z etap ve vývoji země. Vítám otevřenou diskusi o všech problémech, která se zde konala.

LITĚRATURNAJA GAZETA č. 25 z 21.6.1989

Lidový poslanec A. D. S a c h a r o v odpovídá na otázky dopisovatele LG Jurije K o s t a .

Sjezd nemůže vyřešit všechno naráz

- Andreji Dmitrijeviči, skončil první Sjezd lidových poslanců. Jak hodnotíte jeho výsledky?
- V konečném dokumentu je řada zásadních ustanovení sformulována mnohem konkrétněji než v předchozích státních aktech. Ustanovení o vlastnictví zní mnohem radikálněji než v materiálech březnového pléna ÚV. Výsledný dokument šel celkově mnohem dál, i když má stále deklarativní ráz, jelikož není podpořen změnami politického systému. Přitom však návrhy, obsažené ve vystoupeních Popova, Šaclova, Jemeljanova, Jablova a řady dalších delegátů z různých oblastí země nebyly vzaty v úvahu. Dokonce i tajemníci krajských výborů (tedy lidé, zapojení do existujícího administrativně-hospodářského systému) podporovali velmi radikální ekonomické a organizačně-strukturní změny. Ovšem titíž lidé, když přecházeli od konkrétních hospodářských otázek k ideologickým, zůstávali na konzervativních pozicích.

Je to projev všeobecné polevičatosti sjezdu a protikladnosti národ v existujícím stranickém a státním aparátě, který na jedné straně chápe absolutní nezbytnost kardinalních ekonomických změn a některých změn politických, ale politické

- z změny se snaží omezit na minimum. Občas se dokonce snaží vůbec nic v přístupu neměnit. Proto sjezdová většina, která se zformovala v takové atmosféře, byla ve vztahu k politické a ideologické struktuře mimořádně konzervativní.
- Ale návrhy na změnu ekonomické struktury, vznesené představiteli "levé části sálu", našly emocionální podporu i v "pravé".
  - Ano. Jsem ale přesvědčen, že vše je vzájemně propojeno. Nemí možné být pokrokový v ekonomice a zůstat přitom konzervativním v politice a ideologii.
  - Neúspěch naší ekonomiky a zřejmě nutnost radikálních reform vedle společnosti i ke změně politických struktur.
  - Ekonomika nás k těmto změnám nutí. Avšak dosud se sjezdová většina stejně jako většina stranického a státního aparátu přiklání k polevičatému řešení, které v jistém směru odpovídá čínské cestě po odstranění Chu-Jobana. Tato cesta nemá naději na úspěch ani v Číně ani v SSSR.

Jak můžeme například provádět radikální pozemkovou reformu, při níž místní orgány moci mají rozdělit pozemky svobodným civilizovaným družstevníkům, jestliže místní orgány budou vystaveny tlaku stranického a státního aparátu, který není zainteresován na pozemkové reformě. Jediné, k čemu dosud dal souhlas tento aparát, je program ozdravení zemědělství pomocí hořčičných náplastí anebo - jak jsem o tom mluvil ve svém vystoupení, transfuzí umělé výživy do slabých článků. V tomto systému zůstávají všechny kolchozy zachovány a špatně hospodářcím se odpouštějí dluhy na úkor toho, že dobře hospodářcím nedostanou žádné dotace. V takovém systému žádný růst výroby není možný. Slabé kolchozy prostě neúspěšně spolknou to, co dostanou.

- Domníváte se, že centrální úřady jsou parazitickou nadstavbou?
- Nemohu ji nazvat parazitickou, protože reálně plní řídicí funkci. Ale její řízení je dnes brzdou normálního ekonomického rozvoje a je nedělitelně spojeno se sociální nespravedlností. Diktát úřadů musí být likvidován ve dvou směrech. Jednak pod vlivem politické reformy a jednak v důsledku reformy národnostně-ústavní. Dnes je totiž diktát centra za-

bezpečován nejen po administrativně-výrobní vertikále, ale také po republikové horizontále. Republikám je vnucována jednotná struktura výroby a chybějící samostatnost v místě vede k disproporcím a k porušování sociální spravedlnosti, což brzdí ekonomický rozvoj.

Takže třetí věc, která nebyla udělána, je řešení národnostní otázky. Zde nedošlo k žádnému pokroku. Tvrdí se, že tuto otázku bude řešit plénum ÚV. Domnívám se však, že plénum je sice máše projednávat, avšak nemá nahrazovat Sjezd lidových poslanců, do jehož kompetence spadá řešení národnostně-ústavních problémů. Věc ale nebyla zařazena do programu jeho zasedání.

- Když jste šel na sjezd, myslel jste si, že všechny tyto otázky mohou být vyřešeny právě nyní?
- Ne. Počítal jsem s tím, že se stalo. To však neznamená, že jsem s tím spokojen.

Znepekojuje mne soustředění mimořádně velké moci v jedinyh rukách. Považuji to za potenciálně nebezpečný jev.

- V čem je jeho nebezpečnost?
- Iniciátor přestavby, člověk vysokého intelektu a výrazně orientovaný na reformy, máše být jistým způsobem ve vleku zákulisních záj. V případě, že se okolnosti změní, máše být málo chráněn demokratickými mechanismy.
- Vždyť právě moc, kterou Gorbačov obdržel po svém zvolení na sjezdu, je zárukou, že bude před zákulisními silami ochráněn.
- Ne. Kdyby obdržel moc v důsledku normálně vyjádřené vůle lidu a přímých voleb, bylo by tomu skutečně tak. Myslím, že v budoucnu bude třeba zavést právě takový systém, podle kterého předseda Nejvyššího sovětu a jeho náměstek se budou volit přímým všelidovým hlasováním z alternativní kandidátky. Zatím však obdržel moc velmi aložitým a nepřímým způsobem. Byl zařazen do seznamu poslanců, navrhovaných KSSS, kde bylo jen tolik kandidátů, kolik bylo poslanců, takže ve vdbách na sjezdu neměl protikandidáta.

Dále. Předseda Nejvyššího sovětu jak známo není podroben proceduře tajných voleb do Nejvyššího sovětu. Není to sice

porušení ústavy, ale zároveň to nepřidává na váše jeho mandátu.

Poprvé jsem poslouchal Gorbačovův projev v Gorkém, když jsem byl v nemocnici. Jedinými mými spolubesedníky byli tehdy představitelé KGB. Řekl jsem jí, že máme štěstí: poprvé po dlouhé době se objevil bezpochyby chytrý vedoucí představitel. Toto hodnocení jsem nezašnil. Gorbačov má však velmi obtížnou pozici. Ani po sjezdu se nezměnila natolik, aby byla zcela bezoblačná. To je jedna stránka nebezpečí. Druhá stránka tkví v samotném nezašněném politickém systému, který připouští tak ohromnou osobní moc.

I když se politický systém země mění před našima očima a za naší účasti, o čemž svědčí volby, přece je systém dosud takový, že (aparát) kontroluje jmenování do funkcí a všechnu zákonodárskou činnost.

Nejvyšší sovět je velmi snadno ovladatelný. Býlo to vidět už z průběhu prvních zasedání. Objevili se v něm částečně lidé, kteří nemají dostatečnou kvalifikaci v oblasti zákonodárství a částečně aparátníci anebo ti, kteří neopouštějí své základní zaměstnání, takže i svým přesvědčením nebo i svou domovskou příslušností nadále patří do aparátu. Tito lidé se budou bezmyšlenkovitě podřizovat té linii, která se právě provádí. Komu by se podřídili ve značně politické situaci - to není jasné. Existuje nebezpečí, že se vědecky budou podřizovat té síle, která bude mít hlavní slovo. Myšlenka, že by měl existovat parlament, který by pracoval nepřetržitě, je abstraktně správná. Fakticky však nepřihlíší k podmínkám politického života s jednou stranou a aparátnickou-a tudíž nekonkurenčně jeanovitou-volbou do Nejvyššího sovětu.

- Jaký by měl být systém, který by u nás zajišťoval lidovládu a přitom by vycházel z našich reálných podmínek?
- Myslím, že lidoví poslanci musí využívat té moci, která jim byla svěřena ve volbách. Nejvyšší sovět musí plnit funkci výkonného orgánu v období mezi sjezdy. Zákony by však neměl přijímat. Tyto zákony by měly připravovat komise,

kteřé jsou vytvořeny ze členů Nejvyššího sovětu a doplněny dalšími poslanci. Nejvyšší sovět by je pak měl předběžně projednávat. (Jejich detailní projednávání na sjezdu není možné.) Z výsledky projednávání musí být poslanci seznámeni. Kdyby přijímání zákonů probíhalo takto, sjezd by se pak nestal pouze orgánem, který bezmyšlenkovitě schválně jakýkoli zákon. Měl by dostatek informací k tomu, aby ho buďto přijal nebo zamítl či ho ještě jednou projednal na sjezdu v případě, že by šlo o sporný případ. Mluví o tom, co považují za nezbytnou garanci lidovlády.

- Podle vašeho názoru sjezd takové garance nezajistil?
- Myslím, že nezajistil, i když to byl jeho hlavní úkol. Je to však prohřešek, který může být napraven na dalších zasedáních. Zatím však nebyla vytvořena nová reálná politická struktura, která by zajišťovala přestavbu.
- Když jste hned na počátku sjezdového jednání vystoupil na tribunu, navrhl jste, aby byl přijat Dekret o moci. Váš návrh nebyl podpořen většinou. Očekával jste takový výsledek? Jestliže ano, jaký smysl mělo přicházet s podobným návrhem?
- Za prvé: ovzduší na sjezdu po hlasování o dekretu nebylo už stejné jako předtím. Za druhé: velmi mnoho lidí se orientuje podle toho, jaké tendence pozoruje na sjezdu - a mnozí pak mění pozici. Pozorovali jsme to v průběhu celého sjezdu. Docházelo k postupnému přesunu směrem k "levicové" ~~xxxxxx~~ menšině. "Levicová" menšina se postupně blížila k tomu, aby se stala většinou. Nestalo se to, ale tuto tendenci bylo možno pozorovat.
- Nezdá se vám, že celá "moskevská skupina" včetně vás se zachovala netakticky, když hned na počátku předložila k diskusi tak závažná témata? Konečně na demokratický ráz voleb mnozí lidé, kteří se dostavili do Krcalu, chápali sjezd jako rituál, i když okrášlený hesly o přestavbě. Kdybyste se svými návrhy přišli o něco později, až by delegáti pochopili, že doba i úkoly jsou jiné, pak by byl výsledek možná příznivější...
- Ne. Výsledek by jiný nebyl. Právě ten posun "nalevo", který nastal, byl důsledkem toho, že celá "levicová část"

(nejen "moskevská skupina", ale vůbec "levicová část") soustavně navrhovala alternativní řešení. Kromě toho byl učiněn návrh na kompromisní program jednání... Byl však přesto zamítnut. Přitom toto všechno destabilizovalo většinu.

- Co tedy z vašeho hlediska bylo na sjezdu cenného?
- V závěrečném dokumentu sjezd zformuloval nutnost řešit sociální otázky. V tomto ohledu se sjezd dostal poměrně daleko. Avšak nejde jen o to, aby se v danou chvíli situace změnila a penze se zvýšily tak, aby nebyly pod minimální životní úrovní. Jde o to, aby byl vytvořen mechanismus, který by penze držel na úrovni měnícího se životního minima stále.

Za povšimnutí stojí i něco dalšího: v referátu Ryškova i v závěrečném dokumentu sjezdu je řečeno, že pracující penzisté budou dostávat penzi bez závislosti na tom, jaký mají plát. To je velmi důležité. Mohlo by to totiž stimulovat práci kvalifikovaných a zkušených lidí. Nakonec se však ukázalo, že se to týká jen dělníků a mistrů.

- Potkal jsem Alese Adamoviče a ten mi řekl, že rolníci z toho nebyli vyjautí.
- A lékaři?
- Na lékaře se to nevztahuje.
- Vidíte. Zdravotní sestry, které dostávají penzi, by ještě mnohdy mohly pracovat. Vždyť u nás není tak mnoho zdravotních sester!
- Jaký byl vliv sjezdu na veřejnost, která jakoby poprvé obdržela mandát delegáta s poradním hlasem?
- Ptáte se na totálně-psychologický význam sjezdu. Je neobyčejně zajímavý a neobyčejně významný pro vytváření veřejného mínění v zemi a pro politické uvědomění lidí. Je významný i pro samotné poslance, které sjezd vychovával. Probuzení smyslu pro politiku se u milionů lidí začalo ještě během volebního boje. Ukázalo se, že vůbec není vnitřně pasivní. Neměl prostě dosud působit pro uplatnění svých sil. A když se objevilo, projevila se i reálná politická aktivita. Její význam je stále zřejmější.

- Za jeden z úspěchů sjezdu považují i popularizaci názorů nejen jednotlivých poslanců, ale i celých skupin rozdělení sjezdu na většinu a menšinu. Místo lhostejné jednoznačnosti sjezd potvrdil, že jsou možné alternativy řešení politických a ekonomických problémů.
- ...a jako na dlani se tak vyjevily silné a slabé stránky každé skupiny. Sjezd ukázal, že "liberální" menšina je skutečně menšina a že je rozpolcená. Uvnitř skupiny není jasnosti a jednoznačnosti. (Avšak její existence je neobyčejně důležitá.) Moskevská skupina si předběžně připravila koncepční dokumenty a snažila se je rozšířit. Nezdařilo se jim to tak docela stejně jako snaha získat veřejné mínění na svou stranu během sjezdu. Skupina jako by nebyla přijata. Zdá se mi, že snaha skupiny byla jaksi nepřirozená a ztroskotala na tom, že provincie všeobecně nemá moc ráda Moskvu, protože ta má řadu předností v materiálním a kulturním směru - a konečně i v ideologickém. To vyvolává i závist a zlobu.

"Moskevská skupina" se často chovala neopatrně a někdy dokonce netakticky. Moskevské příliš často vystupovali místo toho, aby se o tiché vystoupení podělili se stejně zaměřujícími poslanci z jiných míst. Vznikl dojem výjimečnosti. Nebylo všechno takticky promyšleno, takže došlo ke konfrontaci většiny s "moskevskou skupinou", která sama o sobě byla demokratická. Ale její demokratismus nebyl zcela pochopitelný pro většinu sjezdu. Přibližně totéž - jen méně kategoricky - je možné říci o "leningradské skupině". I o některých jiných, kde byli takoví poslanci, jako například Sergej Koněv, kteří nastavovali svou vlastní káži, když vyšli na otevřenou politickou scénu.

Tak se stalo, že v mnohých poslanceckých skupinách došlo k rozkolu a ke konci sjezdu rozkol nabyl i organizační podobu. Vznikla meziregionální skupina, která není skupinou na určité politické platformě. Tato skupina si staví za cíl zachovat právo na opoziční názor a na možnost předkládat sjezdu alternativní varianty. Myslím, že potenciálně musí vzniknout takové demokratické mechanismy, aby názor menšiny nebyl mechanicky potlačen. Možná to je.

- A co řeknete o většině?
- Často byla agresivní. Vzpomeňte si, jak tleskala generálu Radionovi, který se účastnil potlačení demonstrace v Tbilisi. Většina představuje sílu, ale ne monolit. Poměrně snadno se od ní odštěpával (a už částečně odštěpil) střed. Tento střed nyní podporuje levice.

Taková diference sil tedy nastala na sjezdu. "Pravicová" většina vyjadřuje vůli administrativně-hospodářského aparátu. Tito lidé mají svoji sociální objednávku, mnozí jsou delegováni společenskými organizacemi. Neprošli systémem voleb, nebyli zvoleni, ale vybráni. Na druhé straně volby ve společenských organizacích umožnily, aby se na sjezd dostali poslanci, kteří zůstali v menšině.

Mezi těmi, kteří jsou delegováni územními a územně-národnostními okruhy, jsou i "pravičáci" i "levičáci", ale celkově je to zdroj, ze kterého bude doplňována "demokratická" část sjezdu. A v této složitě situaci probíhala diskuse. Byla velmi silně usměrňovaná. Do jisté míry Gorbačov diskusi přímo provokoval.

- Slovo "provokoval" má negativní smysl?
- Ne, do tohoto slova nevkládám žádné negativní hodnocení. Provokoval v tom smyslu, že umožnil, aby se diskuse rozvíjela. "Levičáky" trochu více vystavoval kritice. Na druhé straně jim umožňoval vystoupit. Dal možnost, aby byla vyjádřena různá hlediska. Všeobecně musím říci, že si vedl jako velmi dobrý dirigent. Do jisté míry dosáhl takových výsledků hlasování, které byly pro něj žádoucí. Výsledků s jistým posunem "napravo". Ale to odráželo složení sjezdu.
- A do jaké míry složení sjezdu odráží nálady obyvatel, které poslanci zastupují?
- Myslím, že veřejné mínění je věc velmi neurčitá a velmi dynamická. Protože volby byly pod kontrolou aparátu, (příčemž především okružní schůze daly možnost zbavit se "nežádoucích" kandidátů) pak předpokládám, že nálada obyvatelstva dokonce ve chvíli voleb byla radikálnější. Jistá selekce

probíhala směrem ke konzervativním kandidátům. Aparát se snažil posunout výleky, ale úplně se mu to nepodařilo. Buď nemohl, nebo nechtěl anebo mu to lidé nedovolili.

- Jaké bylo působení přímého televizního přenosu na diváky a samotné poslance?
- Je to mimořádně závažná věc, zcela neobvyklá v dějinách země. Ať už bereme zvláštní politický charakter našeho sjezdu anebo ať už přihlížíme ke světovým dějinám. Televizní debaty připoutaly ohromnou pozornost a přispěly k další politizaci obyvatel. Politizace probíhala ve skocích. Nevím, jestli to zapadalo do Gorbačových plánů. Nikdy nevím, jaká rozhodnutí přijímá on a která jsou učiněna na jeho přání, ale jakoby sama sebou. Umí sestavit takové kombinace, že dosáhne jakéhosi šachového "zugzwangu", což mu vynese přesně to, co chtěl. V tomto směru je přímo skvělý politik.

Na setkání s Lukjanovem bylo slíbeno, že se uskuteční televizní přenos. Potom byl otištěn program na dobu sjezdu, ze kterého bylo vidět, že žádný přenos neplánuje. Když se pak tato otázka začala bouřlivě přetřásat a začala padat silná slova, Lukjanov a stranický aparát jakoby byli nuceni ustoupit. Do dneška však nevím, zda to skutečně byl vynucený ústupek anebo zda se to tak pouze mělo jevit a Gorbačov si skutečně přál, aby země všechno uviděla.

- Jaký pocit máte z vašich vlastních vystoupení? Jak vás přijal sál a prezidium?
- Cítil jsem, že Gorbačov mne do jisté míry nasazuje. Vždyť mne pustil na tribunu mezi prvními. Dokonce, myslím, jako úplně prvního na způsob cirkusového vyvolávače či klauna. A okamžitě došlo ke konfrontaci se sálem. Nevím, jestli to tak mělo být anebo...
- Kdo však mohl předpokládat, že budete chtít jít hned tak daleko?
- Také si myslím, že předseda na mne nic nechystal. Konfrontace se sálem vznikla v důsledku skostnatělého konzervatismu značné části poslanců, který do jisté míry dokonce neodpovídá Gorbačovovým plánům. Na druhé straně jsem asi řekl víc, než si Gorbačov přál.

Proto mne začal brzdit. Velmi dlouho mi nedával možnost vystoupit. Vyšádalo si to z mé strany velký nátlak, abych dostal poslední slovo.

- A jak jste se cítil 2. června, když se na vás sesula emoční lavina po vystoupení invalidy z Afghánistánu? Neměl jste pocit, že posluchači jsou k vám nespravedliví? Vždyť po vašem vystoupení v r. 1980, ve kterém jste kritizoval intervenci v Afghánistánu, jste byl vykázán do Gorkého. Kdyby vláda tehdy dala na vaše slovo, tisíce vojáků by neomylely zahynout.
- Cítil jsem se morálně zcela nezranitelný. Složitost mé situace byla v tom, že jsem neměl průkazné dokumenty. Chtěl bych ale říci, že ve velké většině případů, o kterých je řeč, neexistují průkazné dokumenty. Považoval jsem za hlavní, že ta akce byla buď objektivně nebo subjektivně zaměřena na to, aby odhlédla pozornost od základní otázky - od odpovědnosti za válku v Afghánistánu a za ty obrovské oběti na obou stranách, které si vyžádala v důsledku našeho trestuhodného politického rozhodnutí. Nedávno jsem viděl dopis skupiny vojáků z Afghánistánu, kteří požadují, aby jim bylo sděleno, kdo podepsal rozkaz o vstupu sovětských vojáků do této země. Tento rozkaz do dneška nebyl zveřejněn.
- Co bylo napsáno v kanadských novinách, které myslím nikdo z řečníků neviděl?
- Ani já jsem je neviděl. Hlavní byla otázka zajatců. Vycházel jsem ze západních zpráv, vztahujících se k prvním dnům války. Dnes se moje slova potvrzují, ale tím je dán jen vnější obraz událostí. Vojáci, kteří chrání arádu, říkají: nelze označit za popravu zastřelením fakt, kdy velitel záměrně soustředí palbu na sebe a svůj oddíl.

Velitele to osobně může ospravedlnit, ale vždyť kromě něj tam byli i vojáci. Na celkovém hodnocení se tím nic nemá změnit.
- Finále sjezdu... Z jedné strany, jak říkáte, vás Gorbáčev sdržoval, ale konec konců přece ~~jen dal slovo vám.~~ A dopadlo to tak, že na jeho "přikázání" jste reagoval alternativním hodnocením sjezdu.
- Považují te za důležité ve dvou směrech. Za první ve smyslu psychologického vlivu na celou zemi a společnost, za druhé jsem tím zhodnotil to, co bylo v práci sjezdu negativní, co

zůstalo nesplněno a odkládá se do budoucna. /jezd samozřejmě nemůže okamžitě nakrmit zemi, nemůže okamžitě vyčistit vodu a vzduch, zkrátka nemůže dosáhnout všeho naráz. Ale sjezd byl povinen vytvořit pro to předpoklady. A to bohužel sjezd neudělal.

Mé vystoupení bylo poněkud dramatisováno epizodami s odpojením televizního přenosu. To však neslo spojitost seanou. Bylo to spojeno s vyhlášením existence meziregionální skupiny poslanců. Předseda pojal podezření, že okamžitě za tímto oznámením bude následovat něco nepředvídaného. Mně samotnému ovšem také odpojovali mikrofon v sále.

- Na jedné straně je vám umožněno, abyste se vyjádřil ke koncepčním otázkám, i když s vypínáním mikrofonu, a na druhé straně v závěru jednání předsedající vyvrací vaše slova.
- Nepředpokládal jsem, že bude mít stejný názor jako já. Je to všechno tak, jak má být. V každé pluralitní společnosti musí existovat rozdílné hodnocení událostí. Nu a toho jsme nyní byli svědky. Sjezd měl ideologicky mnohem hlubší význam, než hrozilo, že bude mít... Což je cenné a což je možná největší přínos sjezdu. Z perspektivy budoucnosti... daleké budoucnosti.

IZVĚŠTIJA 3.6.1989

PROJEV NA SJEZDU LIDOVÝCH POSLANCŮ dne 2.června 1989

Vitautas Vitautovič L a n d s b e r g i s , profesor
Státní konzervatoře Litevské SSR, Vilnius,
poslanec za Panėvėžaský městský národně-teritoriální okruh LSSR

Nejvyšší sjezde, vážený pane předsedo!

Všichni, kdo jsme zde, se musíme sňazít navzájem se pocho-
pit, vidět obecné cíle a oceňovat ušlechtilé snahy každého z
nás. Právě v tom se projeví politická kultura jako součást
všobecné kultury lidstva.

Snaha pobaltských republik po upevnění suverenity, po
rozvoji a návratu státnosti - to je i cesta k uvolnění tvár-
čích sil lidu, což je jeden z cílů přestavby. To, co získáme
na této cestě, bude získáno pro všechny. Patří k tomu i koncep-
ce ekonomické samostatnosti republik. V Estonsku a Litvě už
získala podobu zákona a nyní je předložena sjezdu v podobě ná-
vrhu všesvazového zákona, který bude patrně užitečný pro
všechny republiky. Bylo by škoda, kdyby zůstal ležet na hroma-
dě pod nadpisem "různé".

Stále více si uvědomujeme problém přežívání lidstva, kte-
rý byl Michaiilem Gorbačovem nadřazen nad jednotlivé státní,
třídní a ideologické zájmy. Avšak tento problém se přesto pře-
se všechno řeší na konkrétním místě. Například v Litvě, nad
kterou se už vznáší sekýra ekologické katastrofy. A problém
přežití se stává pochopitelným pro všechny národy stejně jako
chozraščot a boj proti inflaci za stabilnější a lépe zabezpe-
čený život. Proto jsou poměrně málo efektivní snahy protipře-
stavbových sil, které chtějí zasít podezřívavost, strach a ná-
rodnostní zášť.

Přestavbu bohužel doprovází těžké břemeno starého domácí-
ho politického myšlení. Nové myšlení je zatím spíše na export.
Vnitřní trh, zeškrcený limity, pro ně ještě nedozrál. Možná
tone v prodlužujícím se období stagnace. Staré myšlení s mim-
řádnou tíhou dolehlo na okrah idejí, spojených s právy národů

a republik. Ne nadarmo jsou tyto problémy v teoretické rovině zanedbávány nejvíce ze všech a v praktické podobě výroky vedoucích osobností z centra se mnohdy bohužel neobjdou bez psychologických chyb.

Moudrost ruského lidu dávno charakterizovala tento způsob myšlení hořce ironickými výroky: "ti nahoře to vědí nejlépe" anebo "kdo má sílu, tomu rozumu netřeba". Proniknout a zobecňující síře těchto výroků, vztahených na státní politiku, byla prokázána například při konvulzi naší ekonomiky anebo při afgánské tragédii a vydá za mnohaletou práci lektérských společenskovědních ústavů. Vztahy centra a republik, uskutečňované ze zvyku podle modelu "nadřazenosti a podřazenosti" se dávno přežily jak morálně, tak politicky a prakticky.

Demokratizace se nemůže projevat jen v oblasti lidských práv nebo výrobního kolektivu, v oblasti svobody svědomí, slova a ekonomických svobod. Nezbytně nese s sebou i otázky svobody národů a práv republik. Jestliže však budeme demokracii chápat skresleně jako vládu většiny nad menšinou, pak tím přestavbě nastavíme past. Proto demokratizace tak složitě země musí předpokládat garance, že práva republik nebudou zkrácena žádnou pseudodemokratickou procedurou hlasování většiny. Jsou nutné záruky - jelikož jdeme od státu, uplatňujícího sílu, k státu, založenému na uplatňování práva, aby ani jedna svazová republika se necítila ve stavu stálého ohrožení v otázkách jejích životních práv, vztahujících se k její zemi a k jejím zákonům. Protože jsme si vědomi rozvinutého zákonodárství, setrvačnosti velkoimperiálního myšlení a dalších vad nynějšího svazu, považujeme za nutné okamžitě vypracovat parlamentní ochranný mechanismus pro svazové republiky a jejich národy...

Zákonodárnou a kontrolní funkci by například mohla vykonávat sněmovna Rady národů, vytvořená na paritním základě. Pro přijetí zákona, platného pro všechny republiky, by byl nutný souhlas každé z nich a schválení i registrace tohoto zákona Nejvyšším sovětem republiky. Dosud takový parlamentní mechanismus vytvořen nebyl. Je přirozené, že republiky a roz-

vinutější samostatností už ve své zemi přistoupily k vytvoření mechanismů právní ochrany. Nejvyšší sovět Litevské SSR například přijal 18. května t.r. mezi jinými novou redakci článku 70 Ústavy Litevské SSR, který nyní říká: "Zákony a právní akty orgánů státní moci a vlády SSSR mají platnost na území Litevské SSR jen po schválení Nejvyšším sovětem Litevské SSR a po registraci předepsaným způsobem" (citují z novin "Sovětskaja Litva").

Totéž je zdůrazněno i v Deklaraci Nejvyššího sovětu Litevské SSR o státní suverenitě Litvy. Citují: "Od této chvíle, t.j. od přijetí nové redakce článku 70 Ústavy Litevské SSR, platí v Litvě jen ty zákony, které přijal a ratifikoval její Nejvyšší sovět."

Jelikož se chceme vyhnout kolizi se zastaralou brežněvovskou svazovou Ústavou a rovněž zbytečnému politickému napětí, navrhuje sjezdu, aby učinil opravu článku 74 nynější Ústavy SSSR, takže jeho znění by bylo následovné:

"Zákony SSSR platí na území svazových republik po přijetí a registraci Nejvyšším sovětem svazové republiky" (potlek). Využívám příležitosti a vznáším tento návrh na sjezdu v podobě zákonodárné iniciativy jménem skupiny litevských poslanců.

Demokratizace země nezbytně předpokládá i ochranu procesu demokratizace. Ve spojitosti s tím chci připomenout, že v Tallinu dne 14. května t.r. přijalo Baltické shromáždění národních front - a tedy i "Sajudis" - vyzvu ke Sjezdu lidových poslanců SSSR o válečné hrozbě ze strany státu vůči jednomu ze svých národů. Mělo by být samostatně předneseno a rozšířeno jako sjezdový dokument, který vyzývá k výlučně obranné funkci ozbrojených sil, používaných pouze v případě útoku zvenčí. Tyto zásady jsou obraženy i v obšírnější vyzvě ke Sjezdu lidových poslanců SSSR, kterou podepsalo 50 poslanců z Litvy, Lotyšska a Estonska. V podobě zákonodárné iniciativy se v ní navrhuje, aby Nejvyšší sovět SSSR přijal rozhodnutí, v němž by byl i bod o rozpuštění vojenských útvarů, které se účastnily masakru občanů v Tbilisi, protože tyto oddíly se zostudily (hluk v sále).

Podle těchto dokumentů se můžeme přesvědčit o tom, že

naše tužby a snahy se dotýkají všech. Nechceme, aby se na liddech - alespoň v mírové době - zkoušely otravné plyny. A sjezd, který dnes odpovídá za osud demokracie, musí postavit mimo zákon jakýkoli pokus o "napoleonský" nebo "pinočetovský" převrat. Jde o formální právo ministra vnitra samostatně řešit otázku o použití speciálních oddílů MV a o právo Prezidia Nejvyššího sovětu SSSR zavést mimořádný stav dokonce na celém území země najednou - t.j. například zajmout Michaila Sergejeviče a otevřeně se prohlásit za vládnoucí chuntu.

Můžeme snad opravdu souhlasit s udělením takových mimořádných plných mocí bez jakékoli lidové kontroly? Skutečně souhlasíme s tím, aby před vašimi dveřmi stál přízrak se špatnou ústavou v jedné ruce a se zkrvavenou lopatkou v druhé? Opravdu nic nenamítáte proti tomuto druhu uplatňování zákona? (Hluk v sále)

Litva v šádném případě nesouhlasí. Přijmete tyto poznámky jako návrh sjezdu a všem poslancům osobně, aby byla znovu zvážena, posouzena a vrácena k projednání otázka zrušení těchto výnosů a také posledních doplňků k trestnímu zákoníku zvláště v oddílu, věnovanému zločinům proti státu.

Musíme se zamyslet i nad tím, co už jsme učinili a jakou pozici jsme zaujali. Nedávno zde poslanec Rodionov tesknil po 37. roce a mnozí poslanci mu družně tleskali. Zamyslete se, soudruzi poslanci, čemu jste tleskali.

Nás všech se dotýká temná krvavá skvrna v historii SSSR, jakou byla smlouva Stalina s Hitlerem, o níž už zde započala vážná rozprava. O existenci tajných protokolů svědčí nejen norimberská kopie, ale především skrupulózní plnění tajných protokolů z let 1939 až 1941. O tom, že existovaly, nepochybuje podle mého názoru ani Michail Sergejevič. Navrhují, aby úkol komise byl vymezen alespoň takto: "O paktu a problému tajných protokolů? Cíl je také jasně vymezen ve výzvě Nejvyššího sovětu Litevské SSR: "Odsoudit uvedený tajný pakt, podepsaný tehdejší sovětskou vládou a prohlásit ho za nezákonný a neplatný od chvíle jeho podepsání". Není pochyb, že to bude uděláno, ale pro nás všechny bude lépe, jestliže se to vše nebude protahovat.

Na co dnes musíme upřít pozornost? Přestavba znamená i to, že slova bude navrácen jejich pravý význam. Svaz - to není ani "přívaz" ani "podvaz" - svaz - to je sdružení spojenců, kteří se nespojili z přinucení, ale dobrovolně ve jménu společného cíle po vzájemné dohodě a za výhodných podmínek. Cesta k takovému svazu není krátká, ale jít po ní je možné. Je to možné díky přestavbě, čímž se rovněž přestavbě napomůže.

Jsou nutné nové koncepce, které budou anticipovat to nejlepší z leninského dědictví a nebudou anticipovat nic z dědictví stalinského. Nechť máme před očima svaz států a svaz vlastní. Jestliže nastane duchovní obroda národa a vydá materiální výsledek, pak půjde o svazek vlastní včetně Ruska, o formu jednoty samosprávných národních států, vyrůstajících z principu národní suverenity, opločněno vůlí národů, které rozhodují o svém životě. A pak tyto národy a státy budou moci rozhodnout, jaké mají uzavírat vzájemné smlouvy a spolenectví. Tato koncepce může zahrnovat celé oblasti ať východní či severní Evropy, spojovat je mezi sebou a otevírat reálnější perspektivu věhlasného evropského domu. A kdo ví, možná dokáže přispět i k duchovnímu sblížení Evropy s Asií, křesťanství s islámem.

A konec konců evropský dům by nemusel vypadat jako uty-tovna, spravovaná veleoudrým a všechny podezřívajícím velitelem, ale mohl by vyhlížet jako mírová osada, kde se nikdo nikoho nebojí, kde je přestě možné se podělit o práci, o zboží i o písně, vzájemně si vypoasáhat a žít v dobrých sousedských vztazích.

Děkuji. (potleak)

OGOŇOK č. 24 z června 1989, str. 4-5, a 28-29

Rozvážene uzly nedůvěry

V interview dopisovatele Ogoňku Alexandra Radového s Algirdasem Brazuskasem, prvním tajemníkem KS Litvy a členem ustavní komise Nejvyššího soudu, je velmi zajímavě analyzována situace v Litvě. V úvodu článku se mimo jiné říká, že V. V. Landsbergis stojí v čele "Sajudisu". Autor se vrací k jeho vystoupení na sjezdu lidových poslanců a klade otázku, kdo měl pravdu: zda Landsbergis anebo poslanec VLKSM, invalida z Afghánistánu, bývalý major a nyní komсомольскý tajemník S. V. Čermonopiskij, který tvrdil, že političtí dobrodruzi z Gruzie a Pobaltí prý už formují své útočné oddály.

A. Brazuskas k tomu říká:

"A tehdy, když leckdo pojal skeptický vztah k myšlenkám přestavby, nám všem přišel na pomoc poněkud nečekaně "Sajudis", litevské hnutí za přestavbu. Pravda, během jeho konstituování sotvakdo věřil, že z hnutí se stane tak mohutný a životodárný proud našeho veřejného života. V tom, že se tento proud stal tím, čím je dnes, je zásluha naší tvrdí inteligence a těch jejích představitelů, kteří první probádili myšlení lidí s jejich politickou a občanskou aktivitu.

Kde je místo "Sajudisu", "Jednoty" a "zelených" ve společensko-politickém systému republiky? Dějiny nás neomylně učí, že v systému jedné vládnoucí strany jsou nezbytná různá společenská sdružení. Napomáhají tomu, že arsenál projevů aktivity je různorodější a socialistický pluralismus se stává realitou."

Moskveské Novosti 22.-28.5.1989

Jevgenij A m b a r c u m o v : Politická obnova

Poslední měsíce, vlastně týdny, se staly obdobím velkých změn v politickém zřízení řady socialistických zemí. "Šampiony" reformem jsou v současné době Polsko a Maďarsko, na prahu vážných událostí stojí Jugoslávie, mění se situace i na opačném, asijském pólu socialistického subkontinentu - ve velké Číně. Kořeny těchto změn jsou samozřejmě ve vnitřním rozvoji, ale mohutným podnětem se stala naše přestavba. Podoba reformem je všude osobitá, ale přesto tu nacházíme obecné tendence.

První je demokratismus - rozvoj občanské iniciativy. Vznikají různé početné společnosti (spolky) obyčejně nazývané neformálními skupinami - jinak řečeno skupiny, které působí mimo dané státní struktury a které odmítají být převodovými pákami byrokratického systému společnosti. Aktivní síly společnosti se snaží změnit se z řízených objektů v její subjekt. To vše je spojeno s celosvětovou tendencí odmítnutí despotismu.

Druhý obecný rys je spojení ekonomických reformem s politickými. Někdy se zdá, že by bylo rozumnější nejprve oživit ekonomiku, obnovit nebo vytvořit životaschopné hospodářské buňky, jak to bylo obvykle v historii, a teprve potom postupně oslabovat jejich politické omezení. V tom byla Čína radikální - ekonomická reforma konce 70. let dala téměř plnou svobodu hlavnímu výrobcí - zemědělcí - a tím nejen znásobila společenský produkt, a tím citelně zvýšila životní úroveň, ale - a to je neobyčejně důležité - výrazně upevnila společnost i stát. Avšak dnes jsou nuceni urychlit politické reformy, které byly dříve plánovány na celá desetiletí.

Tedy při vší přitažlivosti historicky vyzkoušeného schématu - nejprve ekonomické reformy, potom politické - současný stav socialismu v praxi potvrzuje nevyhnutelnost řešení M. S. Gorbačova, který zastává názor o nezbytnosti spojení ekonomické a politické reformy za priority poslední. Je to těžké, ale vynucuje si to život. Ekonomika stagnace je možné pohnout z místa jen novou ekonomickou pákou, ale dnes da-

leko vzdělanější společnost je radikálnější, než se předpokládalo a nechce čekat.

Třetí obecná tendence jsou pohyby uvnitř vládnoucích stran. Diskuze, různé názory se staly normou a ne narušením. Mění se samo chápání stranickosti: od ideologické ochraničenosti, bezmyšlenkovité přitakávací disciplíny a neiniciativnosti směrem k politické samostatnosti a odvaze, kompetentnosti a čestnosti; od směřování k jakési ideální, v podstatě utopické podobě k všedním zájmům spoluobčanů. Do pohybu se dostala a dala o sobě vědět dříve mlčenlivá masa členů strany: tato masa se neorientuje na konzervatismus, ani na dosavadní monopolní úlohu strany, k níž sami patří, ale na její demokratické změny. Především v této otázce k trhlině, která se nyní rychle zvětšuje, mezi starým aparátem a řadovými členy strany.

Jak zacelit tuto trhlinu? Je jediné východisko: pronikavé změny řídicích vrstev v socialistických státech. V Polsku, Jugoslávii, Maďarsku se ukázalo - někde dříve, jinde později - totéž co u nás na posledním dubnovém plénu ÚV KSSS, že stranicko-státní aparát zformovaný podle starých konzervativně-byrokratických kritérií není schopen ani vypracovat novou strategii a taktiku, ale ani nějakého objektivního sebekritického hodnocení. Na základě vystoupení na plénu je nutno poděkovat za otevřenost řečníků. A je nutno poděkovat i za to, že se podařilo dosáhnout publikace všech vystoupení, úplné, objektivní, bez komentářů, a ta lehce přesvědčí: představitelé vedoucích vrstev často viní, koho je napadne - i vyšší představitele, i voliče, i jakési podvrtné síly, jeⁿe sebe a systém jimi vytvořený, který je vychoval.

V Maďarsku na posledních krajských stranických konferencích byli nuceni někteří profesionální straničtí pracovníci ustoupit "neprofesionálům": v jedné oblasti byl zvolen prvním tajemníkem, přitom neuvolněným, docent vysoké školy, a i v dalších oblastech bylo doplněno stranické vedení nezávisle myslící inteligencí a dělníky. Podle požadavků velkých stranických organizací v MLR bylo přijato rozhodnutí o svolání mimořádné stranické konference, která zřejmě zvolí nový ÚV MSDS.

A v Polsku neustálá výměna ÚV a politbyra PSES probíhá systematicky už téměř 10 let. Přitom odchod z vysokých funkcí není dramatický, protože odchod do penze neznamena degradaci pro osobnost, která byla významným odborníkem nejen díky svému vysokému postavení.

V naší zemi v průběhu volební kampaně vykrytalizovala poprvé za 60 let velká skupina skutečných politických osobností, která se jasně už vnějškově odlišovala od starých funkcionářů nezformovaných otevřeným politickým bojem, ale kteří stoupali po hierarchickém šebříčku díky tajnému výběru. Ale jestli skuteční lidé zvolení političtí pracovníci se stanou aktivní částí nového nejvyššího orgánu státní moci, pak můžeme předpokládat, že se mohou dostat i do nejvyšších orgánů obnovující se vládnoucí strany. Je to jediný způsob jak odvrátit pokles autority strany v očích lidu, pokles, který je nevyhnutelný při ztotožnění strany se starým aparátem.

Ve výše připomenutých socialistických zemích se obnova strany, její vedoucí vrstvy, spojuje s jinou tendencí - přemístování reálného centra nejvyšší moci od strany ke státu, což odpovídá duchu i literě ústav. Spolu s tím jak v Polsku, tak v Maďarsku se snaží o upevnění postu prezidenta - skutečné, ne pouze ceremoniální hlavy státu, volené přímými všeobecnými volbami a samozřejmě získávající svůj mandát bezprostředně od lidu, podobně jako naši lidoví poslanci, kteří získali daleko větší prestiž, než se předpokládalo.

Mění se nejen vnitřní život vládnoucích stran, ale i jejich postavení ve společnosti. V Polsku a Maďarsku přistoupili k legalizaci skutečného pluralismu a konstruktivní opozice v důsledku čestného boje dostala možnost vstoupit na půdu parlamentu přirozeně a poměrně bezbolestně.

V Maďarsku uvnitř strany vznikly "reformační kroužky". I s jejich pomocí se MSDS vyvíjí od konzervatismu k reformátorství, což jí jedině dává šanci, aby si udržela politické vedení v rámci možné koalice s dalšími stranami. V Polsku vznikaly reformační kluby už na konci 70.let, ale později byly odsouzeny jako tzv.horizontální struktury. Nyní je jiná doba, teď

je to cesta k oživení strany.

V tontéž Polsku přijali i dříve odmítaný odborový pluralismus. A ukázalo se, že může být užitečný nejen pracujícím, ale i státu a společnosti v celku. Ukázalo se, že činitelé Solidarity nejsou tak strašní, jak je malovali, a že je možno je poslouchat nejen v polské, ale i v sovětské televizi. Nelze pochybovat o tom, že bude-li se skutečně realizovat ekonomická reforma se samostatností a chozraščotem podniků, a naše odbory budou žít dál v předchozím byrokratickém polosu, začnou se tvořit nové, konkurenční odbory, které budou skutečně hájit zájmy námezdních pracovníků.

A tak socialistická země včetně nás se vyvíjejí nejen v ekonomice, ale i v politice ve směru občanské společnosti, která se osvobozuje z paralyzujícího útlaku státu. A najednou se začíná křičet: to není socialismus! To nařikají jak bystře řekl M. S. Gorbačov, oplakávači socialismu. Socialismus minulosti, při němž bylo vše řízeno skomolenou, neplodnou ideologií, zatímco skutečný socialismus je zaměřen především na reálné zlepšení života lidí. V zemích rozvinutého kapitalismu žijí lidé lépe než za socialismu. Máme se snad proto divit tomu, že se v socialistických státech, které se starají o blahobyt svých občanů, využívá těch zkušeností, o to spíš, že tyto státy nepohrdly, když to bylo užitečné, využít našich idejí.

To, co se děje s politickým systémem v řadě socialistických zemí, to je návrat do řečiště světové civilizace, je to nelehký proces, není bez konfliktů, ale je ve svém celku pozitivní. Je to přirozený výsledek nového politického myšlení, které jsme se rozhodli zvládnout.

OGONOK č. 24 z června 1989

Vladimír Jefimovič S e m i č a s t n y j :

"Zastal bych každou práci"

Z vystoupení V. Semičastného na plénu ÚV VLKSM 29. října 1958:

..."Pasternak žil 41 roků v socialistické zemi. 41 roků ho živil lid, který stavěl nový život na rozvalinách starého, lid, který přešil hrůzy mrazu a hladu, který pozvedl staré Rusko, k novému životu a vytvořil z něho mohutný stát, který ohromuje všechny pokrokové myslící lidi a vyvolává strach nepřátel socialismu; lid, který prošel válkou a zničil fašistickou hydru. A tento člověk žil mezi námi a byl lépe zabezpečen než průměrný pracující, který dělal do úpadu, strádal a bojoval. A nyní tento člověk plivl lidu do tváře. Jak je možno nazvat takový skutek? Někdy zcela nezaslouženě říkáme o svini, že je taková či onaká, což je úplně nesprávně. Musím vám říci, že je to pomlouvání prasete. Svině - a všichni, kdo ji kdy chovali vědí, jak si vede - nikdy nesere tam, kde žere, a nikdy nesere tam, kde spí.

Proto jestliže srovnáme Pasternaka se svini, pak svině nedělá to, co udělal on. (potlesk) A Pasternak, který sám sebe řadí mezi nejlepší představitele společnosti, to udělal. Nasral tam, kde jedl, a nasral na ty, z jejichž práce žije a dýchá... (potlesk)

Proč by tento vnitřní emigrant neměl okusit kapitalistického vzduchu, po kterém tak touží a o kterém píše ve svém díle. (potlesk) Jsem přesvědčen, že by to naše veřejnost uvítala. (potlesk) Ať se stane skutečným emigrantem a nechť se odebere do svého emigrantského ráje. Jsem přesvědčen, že ani společnost, ani vláda by mu nečinily žádné překážky, ale

naopak že jeho odchod by vyčistil vzduch. (potlesk)

V. J. Semičastnyj (nar. 1924) - sovětský státní a stranický představitel. Člen KSSS od r. 1944. V letech 1946-1950 byl tajemníkem a prvním tajemníkem ÚV VLKSM Ukrajiny. V letech 1958-59 prvním tajemníkem ÚV VLKSM. V letech 1961-67 - předsedou AGE při Radě ministrů SSSR, pak byl v RM SSSR a RM USSR. Člen ÚV KSSS od r. 1964 do 1971 (kandidát od r. 1956), poslanec v letech 1958-60 (Sovětský encyklopedický slovník z r.1983).

Ještě jsme nepoložili ani jednu otázku a Vadim Jefimoviš už začal vyprávět:

- I nyní si myslím, že Pasternakovův román Doktor Živago - není prvotřídní dílo. Vzpomínám si, že před plénem nás pozvali k Chruščevovi do Kremle. Mne a Adžubeje. Byl tam i Suslov. Chruščev nám řekl: "Nemáte nic proti tomu, aby Pasternak dostal v referátě co proto? Dnes to nadiktujeme a zítra to se Suslovem skorigujete..." Nadiktoval dvě stránky. Byly tam i jeho tvrdé formulace, že ani svině nesere do koryta, ze kterého žere. Avšak začátek byl tento: "Aniž bych se pozastavoval u umělecké kvality románu..." Šlo o to, že ten člověk tady vyrostl, byl zde vychován, dostal vzdělání a pak uveřejnil román v zahraničí, čímž nám všem plivl do tváře. Byla tam ještě tato věta: "Myslím, že sovětská vláda nebude nic namítat proti tomu, aby Pasternak, který tak touží po svobodném vzduchu, opustil hranice naší vlasti." Když to diktoval, namítl jsem: "Nikito Sergejeviči, nemohu přece mluvit jménem vlády!" Ale on se nedal: "Ty to řekneš a my ti zatleskáme. Všichni to pochopí." A tak to také proběhlo.

Druhý den po plénu se v novinách objevil Pasternakovův dopis "Do redakce Pravdy", ve kterém se zřekl Nobelovy ceny.

- Nobelově výboru poslal telegram: "Ve spojitosti s tím, že v mé zemi se přikládá tak velký význam této ceně..."
- Román nezasluhuje tak...chápete...My jsme mu těmi akcemi udělali reklamu. Šlo se plénem Svazu spisovatelů. 500 lidí. Čtrnáct z nich vystoupilo. Ani jeden se ho nezastal. Avšak teď někteří říkají: "Měl jsem tam jít a netvářit se, že jsem nemocný, ale vystoupit proti".

Nedávno na setkání se studenty jsem dostal otázku: "A proč vy sám jste neodmítl přečíst ten text?" Odpověděl jsem: "Chtěl bych vidět nynějšího prvního tajemníka ÚV VLKSM, který by odmítl udělat to, co dostal za úkol od generálního tajemníka (a přitom v dnešních podmínkách). Jak by pak vůbec mohl pracovat?..."

- Ano, tenkrát byla trochu jiná doba...
- Generální by měl být moudrý a nedávat takové úkoly. Ale to už je další otázka. Uběhlo už 30 let. Tenkrát byla jiná nejen vnitřní a zahraniční situace, ale také generální. My jsme tenkrát právě uspořádali festival a tisk byl proti nám a všechny "hlas" tam odtud o nás říkaly, co je napadlo. My jsme se hájili, ježili a nepřipouštěli nic z toho, co o nás bylo řečeno - ať už pravdivého nebo nepravdivého. Jen ať se nás nikdo nedotýká. Takové to byly poměry.
- Takže z toho plyne, že skrátka Pasternak, Brodský, Galič, Daniel, Siňavský, Někrasov a mnozí, mnozí další prostě neměli štěstí, že žili v takových poměrech.
- Co se dá dělat, byla to taková doba. Mysleli jsme si, že je to provokace, že nás chtějí ponižit, že to dělají schválně. A my jsme se hájili všemi možnými i nemožnými způsoby.
- Takže z toho důvodu byl zkonfiskován i román Vasilije Grossmana "Život a osud"?
- To není pravda. Ten román nikdo nezkonfiskoval. Suslov ho zakázal a s KGB to nemělo co dělat. Říká se a píše, že to už nebyly ani stalinské ani brežněvovské časy, ale období Chruščova a Semičastného - a přece se román octl za mřížemi. V KGB však ten román nikdy nebyl. Zřejmě ho cenzura dala Suslovi. Do KGB jsem přišel v listopadu 1961 a za celou dobu, co jsem tam pracoval, nikdy se Grossmanův případ neprojednával. Nejsm sice obeznámen se všemi archivy, ale ke mně se tato věc nikdy nedostala. Otázkami literatury jako takové se ovšem KGB nikdy nezabýval. Jenom tím, co, jak říkáte, patřilo do oblasti protisovětské propagandy. Tak například Solženicyn měl takové dílo - "Hostina vítězů" - ve verších. Dostalo se nám do rukou, když naši pracovníci hledali valutu a přitom našli kopii tohoto rukopisu. Tam Solženicyn píše, že prý si

někdo vymýšlel hrdiny jako byli Matrosov, Kosmoděmjanská, Koševoj a pak s jejich jmény na praporech mládež odcházela na frontu, aby se stala obětí válečné mašinerie. Tak tam byly hodnoceny naše válečné akce. A to už nemluví o tom, že celé armádní velení tam dostává od Solženicyna co proto. Tehdy jsem prostě radil (když se kolem Solženicyna začal ten rámus), ať se sejdou moskevští spisovatelé a ať se jim to bez komentáře přečte. Spisovatelé jsou natolik zralí a rozumní, že pochopí, že nic tak nepřátelského, škodlivého a protisovětského ještě nebylo napsáno. Vždyť seděl... No a byl strašně uražen. Proto byl naladěn příliš agresivně.

Už za Šelepina a potom i za mne byla hlavní úkolem KGB prevence a ne žádné represe, soudy a takové věci. Kolikrát byl Solženicyn zván k pohovoru - aspoň dvakrát nebo třikrát! Hovořil s ním i generální prokurátor Ruděnko! Teprve pak se objevil nápad vyhostit ho a zbavit ho občanství, ale to už nebylo za mne, takže nevím, jak to udělali.

- A co se stalo se spisovatelem Danielem a Siňavským?
- Dostali 5 a 7 let a ty si odseděli. Pak Siňavskij odjel a teď v Sorboně přednáší ruskou literaturu.
- Odsouzení zase proběhlo tak jako obvykle: knihy nikdo nečetl, ale spisovatelé byli odsouzeni. Copak jejich knihy byly tak nebezpečné?
- Nic st. ašného v nich nebylo. Co si řeklo bylo v alegorické podobě... už si nevzpomínám... Konal se soud a znovu spisovatelé poslali veřejného žalobce. A dosud, myslím, není rozsudek zrušen - ani u Siňavského, ani u Daniela. Ani generální prokurátor, ani Nejvyšší soud nevznesli protest. Všechno zůstalo tak, jak bylo.

Myslím, že v jejich případech nedošlo ani k represím ani k nezákonnostem - vždyť se konal soud.

- Nyní existuje takový názor, že KGB se během období stagnace rozrostl do takových rozměrů, že se stal státem ve státě, který se zabývá něčím jiným, než se má zabývat.
- Musíte to vidět tak, že KGB se ani při svém utvoření nezabýval svým vlastním posláním, dokonce ani za Dzeržinského. Vezměte například bezprizorné. A co se týče toho, co se dělo za Ježova a za Beriji - a konečně i za mne - pak skutečně se KGB

věnoval úkolům, ke kterým nebyl určen. I za Šelapina a potom za mne byl KGB dobrý pro všechno. Tak třeba otázka donášství, odposlouchávání a zaznamenávání šeptandy. Nejednou jsem o tom mluvil v ÚV a před Brežněvem: vážení soudruzi, copak při tak rozvětvené síti stranických organizací je potřeba, abychom vám opatřovali informace, jak kdo reaguje na rozhodnutí pléna ÚV? Vždyť je to přinejmenším nesolidní a nehezke. Máte aparát ÚV i stranický aparát v místě - a přitom vám čekisté mají opatřovat informace?

Proč KGB potřebuje tři budovy na náměstí Dzeržinského? Neodkážu to pochopit. Za mne například stačily jen dvě. Znamená to snad, že se početní stav neredukuje, ale zvyšuje? Já jsem například i tehdy soudil, že v některých uzavřených oblastech není orgánů KGB vůbec zapotřebí. Vždyť tam nemají co dělat...

Když jsem jednou přijel do Magnitogorska a sezval jsem poradu, přišlo dvacet lidí v čele s plukovníkem. A se mnou také přijel doprovod - generálové, městský a krajský tajemník strany... Požádal jsem, aby mi referovali o situaci. Předtím jsem však byl na závozech a jezdil jsem po městě. Referát trval aspoň půl hodiny. Mlčel jsem. Nepřerušoval jsem nikoho, i když nebylo o čem hovořit. Soudruzi, vždyť Magnitogorsk je uzavřené město a cizinci tam mají vstup zakázán. Co tam má KGB na práci? Vůbec nic! Zeptal jsem se jich: "To je vše?" "Vše." Otočil jsem se k vedoucímu sekretariátu, vždyť je to můj pomocník, a řekl jsem mu: "Přikazuji, aby byl aparát snížen o polovinu a zbytek převeden ke mně do rezervy." Krajský tajemník me přerušil: "Jakpak to, vždyť pochopíte..." Nedal jsem mu domluvit: "Kolik máš komunistů? Čtyřicet tisíc? A to se nemůžeš obejít bez berlí? Vždyť v Magnitogorsku není do čeho píchnout. To jsou všechno jen tvoje stranické úkoly."

- Copak si vymýšlel případy?

- Baše vymýšleli...

- Neplynou z toho například takové věci, jako bylo vyšetřování studentských nepovolených časopisů s protisovětskými výroky?

- I to. Něčeho se museli chytit. Znáte ten vtíp, který si vyprávějí čekisté? Otec odejde do penze a syn převezme jeho případ. Říká: "Jak jsi mohl vést vyšetřování celých 15 let, když

Já jsem je uzavřel hned, jakmile jsem se s případem seznámil?" "To je právě tím, že nevíš, jak se to má dělat. Já jsem s případu žil 15 let a ty už nemáš do čeho píchnout."

Tenhle případ jsem jednou vyprávěl na Rativu a moc jsme se nasmáli, protože je to opravdu tak. Opravdu. Nevím, jak to vypadá nyní, ale já se Šelepina em snížil aparát zplnomocněnců ve všech okresech. Nebyl tam k ničemu. Orgány se musí zabývat svými věcmi.

- Ve schválených změnách ústavy je napsáno, že na sjezdu budou lidoví poslanci schvalovat předsedu Rady ministrů, hlavního státního arbitra, nejvyšší soud... Proč v tomto seznamu není KGB?
- To nelze. Aparát KGB nelze stavět výš než ostatní. Kdyby byl schvalován na sjezdu, pak to znamená, že mu přisuzujeme zvláštní roli a zvláštní postavení ve státě. Dejte si říct: čím níže bude postaven, tím lépe. Sám v sobě najde dost síly, aby se vydal svou cestou. Není proč ho povyšovat. Předsedu KGB nelze udělat dokonce ani členem politbyra, protože se tam dostane do zóny vně kritiky. Všechna petič je v tom, že když se tam dostane nečestný a nesvědomitý člověk, není ho možno znovu podřobit prověrce. Může říkat, co chce. Kdo by mohl přezkoumat její agendu a všechny případy? Bylo by potřeba vytvořit novou agenturu. To znamená, že by musel být vytvořen ještě jeden orgán nade mnou?

Orgány KGB musí být zodpovědný společnosti a podřízeny lidu, jako všechny ostatní. Věřím, že se dožijeme doby, kdy náš tisk bude moci psát o KGB a kritizovat ho. A kdy všechny akce KGB budou sankcionovány prokurátorem. V nejvyšším sovětu také musí být výbor pro bezpečnost a obranu, jak je tomu v jiných zemích. Naše orgány nemohou zůstat nekontrolovatelné. KGB je ovšem kontrolován stranou, ale společnost taky musí mít toto právo. Věřte mi, vím o čem mluvím.

(V další části článku V.Semičestnyj hodnotí politickou činnost Čhruščova, Brežněva, Andropova a Černěnka a s otevřeností jsem vlastní dává nahlédnout do politické kuchyně socialistické supervelmoci. Na závěr nabízí, že by dokázal zastat jakoukoli funkci, která by mu byla nabídnuta.)

LITERATURNAJA GAZETA z 3.5.1989 č. 18

Igor Gama Junov

Právo na alternativu

Poprvé byl vydán iniciativní (t.j. neoficiální) autorský návrh tiskového zákona, což je fakt, který svědčí o tom, že náš společenský život se obohatil o nový demokratický prvek.

Tento fakt je svým způsobem senzační. Jde totiž o alternativní variantu, která byla uveřejněna dříve než oficiální verze. Knižka (kapesní vydání) byla vydána vlastní nákladem autorů v nakladatelství "Právnícká literatura".

Autoři tak založili novou tradici tvorby zákonů a začali likvidovat starou praxi, při které autoři návrhů zůstávali anonymní. Uvedli své jména - a to jména skutečná, nikoliv pseudonymy, za což ručí, neboť znám každého z nich. Jsou to mladí právníci, kandidáti právnických věd - J. M. Baturin, M. A. Fedotov a V. L. Entin. Navštívili redakci LG před několika měsíci. Reportáž o setkání byla uveřejněna 18. ledna t.r. pod tendenčním názvem "Právo na pravdu", protože všichni účastníci se shodli na tom hlavním - že totiž budoucí tiskový zákon musí zajistit (nejen novinářům, ale všem) právo na pravdu. A to i tehdy, jestliže bude sebetěžší. Pravda je přece jednou ze záruk přestavby.

Takže se objevila knížka, která je ojedinělá. Jde nejen o unikátní publikaci, ale také o nový přístup k zákonodárství. Návrhy, které se dříve veřejně projednávaly, neměly alternativní varianty. Bylo možno je pouze zdokonalovat, ale nikoliv mezi nimi volit. To za první! Za druhé pak byly anonymní, jakoby se autorské kolektivy, které pracovaly na návrhu, styděly uveřejnit své jména.

Zatelefonoval jsem autorům knížky a zajímal jsem se, kolik je stále její vydání. Sdělili mi, že nakladatelství jim ještě nevystavilo účet, ale předem je známo, že příliš nepřekročí 300 rublů. Brožurka stojí 30 kopejek, tiráž je 5 tisíc. Honorář se však nepředpokládá. Kvůli malému nákladu se do prodeje ne-

dostane ani jeden exemplář. Autoři bezplatně rozesílají návrh lidovým poslancům (jde o 2 250 výtisků), protože právě poslanci budou hlasovat o tiskovém zákonu. Ostatní exempláře jsou určeny právníkům a novinářům. Jak mi však sdělilo vedení Svazu novinářů, jejich svaz má více než 80 tisíc členů. Kolik novinářů obdrží knížku? Jak tisíce pracovníků tisku a jiných sdělovacích prostředků budou moci srovnat oficiální návrh zákona s jeho alternativou?

MOSKOVSKIJE NOVOSTI č. 26 z 25.6.1989

I v Leningradě, stejně jako v Pobaltí, byla vytvořena Národní fronta. Ve dnech 17.-18.6. se konal její zakládající sjezd. Bylo na něm přítomno 680 delegátů, představujících více než 100 iniciativních skupin, vytvořených v podnicích a ústavech v různých částech města. Jednotná organizace, sdružující i inteligenci, si klade za cíl bojovat v nejnižších člárních za zájmy pracujících a za přestavbu. Byla vytvořena koordinační rada, kde jsou představitelé různých povolání a mezi jinými i 5 lidových poslanců. Mezi těmi, kdo byl zvolen do rady, je i doktor geologických a mineralogických věd M. Salje, bývalý kapitán bezpečnosti N. Aržannikov, kandidát tech. věd J. Nestěrov, spisovatel M. Čulski, publicista S. Andrejev, biofyzik N. Korněv, frézař G. Bogomelov, žena v domácnosti M. Makarevičová a další.

MOSKOVSKIJE NOVOSTI č. 26 z 25.6.1989

Ernat N ě i z v ě s t n y j - byl přítomen na moskevském setkání politiků, vědců a kulturních představitelů, konaném na téma "Chápání hodnot západní civilizace". V interview pro MN Fiká, že sám nemá rád politiku, ale politika bohužel má ráda jeho. Lituje, že situace se vyvinula tak, že se setkání účastnil jako člen americké delegace. V SSSR vystupoval s přednáškami, například "Svoboda a kultura". V USA a Švédsku se to-

tiš stal členem akademie nikoli jako sochař, ale jako filosof.

LITERATURNAJA GAZETA z 3.5.1989

A. Martynová :

PEN - klub: tisková konference v LG

27. dubna se v redakci LG konala tisková konference prezidenta mezinárodního PEN - klubu Francise Kinga a mezinárodního tajemníka Alexandra Bloka pro sovětské a zahraniční novináře. Na tiskové konferenci také vystoupili členové organizačního výboru, usilujícího o vytvoření sovětské odbočky PEN - klubu, Fazil Iskander, Igor Vinogradov a Vladimír Stabíkov.

Novináři, kteří se zúčastnili setkání, se zájmem vyslechli referát F. Kinga o historii PEN - klubu.

PEN - klub^{by} se měl stát především organizací, která by napomáhala výměně literárních zkušeností a myšlenek v oblasti literatury. Ve stanovách organizace je napsáno:

"Literatura, i když svým původem patří k národním jevům, nezná hranic a musí zůstat prostředkem navazování kontaktů mezi národy, nehledě na obtíže, spojené s jejím národním původem a mezinárodním posláním."

Dál si prezident povšimnul konkrétních problémů, které stojí před světovou spisovatelskou obcí a vedením PEN - klubu. Mnohé z těchto nelehkých problémů budou projednávány na 53. kongresu PEN - klubu v Maastrichtu (Holandsko). Tam také bude ohlášen vstup sovětských spisovatelů do PEN - klubu.

....

Mezinárodní tajemník PEN - klubu Alexandr Blok vyjádřil vděčnost Svazu spisovatelů SSSR za srdečné přijetí a za konstruktivní jednání i ochotu k řešení problémů, spojených s organizací sovětské odbočky. "Chceme vyjádřit svou vděčnost vznikající sovětské odbočce PEN - klubu i za podporu spisovatele Salmona

Rusdského a také za telegram na obranu Václava Havla."

MOSKOVSKIJE NOVOSTI č. 26 z 25.6.1989

Jevgenij A m b a r c u m o v :

"Nové úkoly starými kádry"

(Autor v článku kritizuje připravované složení nové vlády N. Ryžkova, kde do mnohých funkcí jsou navrhováni hospodářští pracovníci, kteří se neosvědčili v předešlých funkcích a jsou jim připisovány přehmaty v oblasti ekologie atd. Mimo jiné autor říká:)

Nejčastějším typem vzdělání v nové vládě je vzdělání technické. Většina členů má titul inženýra. Právnik je jen jeden - známý vědec Venianin Jakovlev - ředitel Ústavu sovětského státu a jeho zákonodárství...

...I když podle seznamu členů vlády je zřejmé, že se více než z poloviny obnovilo její složení, dčrá polovina ministrů zůstává ve funkci, i když veřejnost právě jim klade za vinu retardování přestavby.

(Dále autor konkrétně jmenuje jednotlivé představitele, kteří dokonce v některých případech neprošli jako kandidáti KSSS do poslanceckých funkcí, přesto však jsou navrhováni do funkcí ministrů.)

MOSKOVSKIJE NOVOSTI č. 26 z 25.6.1989

Na tiskové konferenci, pořádané Ekonomickým ústavem AV SSSR, kde byl přítomen ředitel ústavu akademik Oleg Bogomolov, akademik Leonid Abalkin, doktoři ekonomických věd Gennadij Lisičin a Gavril Popov a také akademik VACHSNIK Vladimír Tichonov, všichni tito představitelé se shodli v tom, že:

- sjezd lidových poslanců zodpovědně a seriózněji než kdy dřívě zhodnotil situaci v hospodářství;

- opatření pro řešení krize, navržená vládou, jsou zjevně nedostatečná a čekat od nich skutečnou změnu situace je sotva možné.

MOSKOVSKIJE NOVOSTI č. 26 z 25.6.1989

B l a g o v e s t je první soubor, který začal koncertně vystupovat s církevní hudbou. Před 70. lety bylo koncertní provedení církevních zpěvů zakázáno a teprve nyní bylo opět povoleno. Situace byla někdy zcela kuriózní. Když se zpíval Rachmaninův sbor "Tobě zpíváme", místo slov "Hospodine, smiluj se", musel sbor zpívat melodii se zavřenými ústy beze slov.

OGOŇOK z 24.6.1989

Známý ekonom, hlavní redaktor časopisu "Otázky ekonomiky", jeden z představitelů moskevské skupiny poslanců, která na sjezdu předložila balík návrhů - Gavriil P o p o v v článku "Z hlediska Leonida Krasina" uvažuje o alternativních cestách budování socialismu, které ve 20. letech navrhoval Leonid Krasin. Pozoruhodná je podle Popova Krasinova předvídavost a jeho snaha podporovat odborníky ve všech sférách národního hospodářství místo toho, aby se nechával rozbuje funkcionářský aparát. Současně je zajímavé ostře kritické stanovisko Krasina ke stranickým kádrům po revoluci. Podle něho je charakterizuje "hluboké přesvědčení, že práš jen oni mohou vést zemi kupředu...", přičemž se snaží udělat z ekonomiky bitevní poje, které tak dobře znají z dřívějšíka, pole střetnutí s nepřítelem, v němž nejsou použitelné jiné metody, než jimi ovládané metody boje."

Je zajímavé sledovat časopis NAUKA I RELIGIJA. V čísle 10 z roku 1988 je například pozoruhodný článek o americkém mágovi K a s t a n š d o v i , který navazuje na staré indiánské tradice a v knize dialogů meziúčitelem a šákem podává výklad svého učení, založeném na specifickém chápání reality.

V tomtéž časopise č. 5 z roku 1989 jsou články o životě Mohameda od Věry Panovové a Jurije Vachtina, o zavraždění Rasputina od V. Pušiškeviče a článek "Ti, kdož se vrátili" od A. Gorbovského o návratu klinicky mrtvých lidí do života.

K problémům, spojeným s dodržováním zákona při vyšetřování obvláště složitých případů rozkrádání a podplácení ve středasijských republikách, které vedli vyšetřovatelé G d l j a n a I v a n o v , se vrací Olga Č a j k o v s k á v článku "Mýthus" (LITĚRATURNAJA GAZETA z 24.5.1989).

Tito vyšetřovatelé, jak známo, byli zvoleni za poslance a zúčastnili se sjezdu, kde proběhla bouřlivá diskuze o tom, zda při vyšetřování úplatkářské aféry v Uzbekistanu skutečně dodržovali zákon anebo zda si počínali svévolně a byli tudíž oprávněně odvoláni. Při předvolební kampani se jim však dostalo všemožné podpory a Olga Čajkovská vyslovuje pochybnosti, zda to bylo správné. Z diskuze na sjezdu vyplynulo, že má být sestavena parlamentní skupina, která má zjistit, zda jim byl případ odebrán oprávněně. (PRAVDA 28.5.1989 a 30.5.1989). Oba dva se velmi ostře hájili, protože se cítili osočováni. V pozadí stojí zajímavá skutečnost, že bývalý první tajemník KS Uzbekistanu Rafik N i š a n o v (viz. jeho vystoupení na sjezdu - PRAVDA 1.6.1989) byl zvolen předsedou Sovětu národností.

Překladatelský zápisník

POZOR NA DEVĚTSIL A PODBĚL

Rostlina *o m a n*, která kvete žlutě a má podlouhlé listy podobné vrbě, se latinsky nazývá *Inula*, rusky **ПОДБОС**. Tudiž ta rostlina, která se česky jmenuje *devětsil* a latinsky *Petasites*, je něco jiného. Je to vlhkomilná rostlina s plazivým oddenkem a velkými listy spíše srdčitého tvaru, které se však rozvíjejí až po odkvětu. Rostlina má bílé nebo červené barvy, a roste hlavně u horských potoků. To, že naši předkové obě rostliny pravděpodobně nerozlišovali, je spojeno asi s tím, že *o m a n p r a v ý* (*Inula helenium*) i *devětsil* *lékařský* mají léčivý kořen. Existuje mezi nimi ovšem i ta podobnost, že obě jsou z rodu dvouděložných a čeledi hvězdnicovitých.

K dovršení zmatku to, co se česky nazývá *devětsil* a latinsky *Petasites*, se rusky jmenuje buď **ПОДБОС** nebo **БОЛОКОНИКНИК**. Obecnější název **ПОДБОС** může totiž zahrnovat jednak **БОЛОКОНИКНИК** a jednak **АНДРОМЕДУ**. Zůstaňme však u názvu **БОЛОКОНИКНИК** čili *Petasites*, abychom se vyvarovali dalšího omylu. Neboť česky *podběl* čili latinsky *Tussilago farfara* není totožný s tím, co se rusky jmenuje **ПОДБОС**. České slovo *podběl* se správně překládá do ruštiny názvem **МАТЬ-И-МАЧОХА**. Je to známá drobná rostlinka, která brzy na jaře vykvetá na písčitých stráních žlutými květy na holém šupinatém stonku a teprve po odkvětu od kořene vyrůstají listy, které jsou nahoře leklé a zespodu bíle plstnaté.

Přiznejme však, že i v samotné češtině tento název *podbělu* může variovat s názvem *devětsil*, takže prostřednictvím tohoto českého ekvivalentu se zase dostáváme ke slovu **ПОДБОС** v ruštině. Zkrátka je zřejmé, že podobnost rostlin vedla k tomu, že byly souhrnně označovány stejným názvem a to jednou tím, který se vztahoval k jejich léčivým vlastnostem a jednou tím, který byl odvozen od bílé barvy spodní strany jejich listů.

O B S A H

	str.
Erpen očima ruských publicistů	1
ČSSR na stránkách sovětských deníků během první poloviny tohoto roku	1a - 1b
OGONOK 3.21/1989 G.Fjedorov: Zastánce	2
SOVĚTSKÝ SPISOVATEL, 1982 V.Genčarov: Jantarová královna	10a - 10j
LITĚRATURNAJA GAZETA 3.25/1989 Interview s A.D.Sacharovem	11
IZVĚSTIJA 3.6.1989 V.V.Landsbergis: Projev na sjezdu	22
OGONOK 3.24/1989 Z interview s A.Brazauskasem	27
MOSKOVSKIJE NOVOSTI 22.-28.5.1989 J.Ambarcumov: Politická obnova	28
OGONOK 3.24/1989 Interview s V.J.Semičastným, bývalým předsedou KGB	32
LITĚRATURNAJA GAZETA 3.18/1989 I.Gamajunov: Právo na alternativu	38
MOSKOVSKIJE NOVOSTI 3.26/1989 Dvě drobné zprávy	39
LITĚRATURNAJA GAZETA 3.5.1989 A.Martynová: Pen-klub v SSSR	40
Krátké zprávy z různých novin	41 - 43
Překladatelský zápisník	44